

tour et redrecier les banieres qui cheoient. Et doivent oster et lever le ploms qui est demoure en ladite tour et la mettre. Et doivent recouvrir ladite terrasse de terrasse de Montmartre pour ce quil eust voulu recouvrir de plomb, il eust trop couste et dudit plomb doivent plomber tout ce qui soit necessaire de plomber...

Et par ainsi a este marchande a eulx quilz mettoient tout ledit plomb qui estoit sur la terrasse de ladite porte ou il y avoit environ IIII a V^m de plomb. Et anevoient oultre ledit plomb une livre de gr. pour ce paie a eulx avecques ledit plomb. Comme il appert par certification contenant quittance cy rendu... XII lb. p.

— fol. 5: a Albert Fierin Mustart charpentiers demourans a Male pour avoir coppe trois grans et grosses pieces de bois qui estoient pourryes, lesquelles soustenoient la charpenterie de la grosse tour de la porte... VI lb. VIII s.

— a Hennequin Robert maçon pour cinq journees de lui a massonner et rachauser le mur tout aulong de la salle basse qui estoit fort dommagine et pour chaulx et sablon et il a pour lesdits briques... LX s.

Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen,
nr. 14263.

Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis
gesticht onder de benaming Société d'émulation te Brugge,
83 (1947), 133-201

HET KARTUIZERKLOOSTER DAL VAN GRACIEN BUITEN BRUGGE.

Reeds kort na den dood van den H. Bruno van Keulen, die in 1084 in Dauphiné den grondslag had gelegd van de Grande Chartreuse en van de Orde der Kartuizers, waren in 1134 bij Sédan en in 1140 bij Vervins kloosters gesticht. Het heeft echter tot het einde van de 13de eeuw geduurd, vooraleer de Orde zich in Picardië verder heeft uitgebreid. In 1288 kwam een nieuwe nederzetting tot stand bij Valenciennes en in 1298 vestigden de kartuizers zich ook metterwoon bij Sint-Omaars.

De 14de eeuw bracht evenwel noordwaarts in de richting van en in de Nederlanden een vermeerdering van het aantal kartuizerkloosters, welke zeer opmerkelijk mag heeten¹. Ook in Duitschland heeft zich in dit tijdperk hetzelfde verschijnsel voorgedaan. In het jaar 1300 ontstond een nieuw huis te Abbeville. In 1308 kregen de monniken van Sint Bruno vasten voet bij Noyon. Al de genoemde kloosters te zamen vormden de Picardische provincie der Orde. Vervolgens zijn in dit gebied achtereenvolgens nog huizen verzezen bij Gosnay (1320) en te Montreuil-sur-Mer (1324). Met de vestiging in 1329 van kartuizerzusters bij Gosnay is de uitbreiding

(1) *Vie de Saint Bruno*, par un religieux de la Grande Chartreuse (Montreuil-sur-Mer 1898); *Monasticon*, vol. II; GC; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, II (Paris 1923), 2274-2318, i. v. « Chartreux »; *De Katholieke Encyclopaedie*, XV (Amsterdam 1936), 77-82. — Vaak aangehaalde bronnen worden bij verkorting aangeduid. De lijst der gebruikte verkortingen volgt achteraan op blz. 200-201.

bezuiden de tegenwoordige Belgisch-Fransche grens tot stilstand gekomen.

De Dietsche bodem werd in 1314 bereikt door de stichting van de chartreuse te Herne bij Edingen (O. L. Vr. Kapelle), waarna in Henegouwen, Vlaanderen en Brabant in een snel tempo de eene nieuwe nederzetting na de andere is ontstaan. Van Herne uit is in 1318 Dal van Gracien of Genadedal bij Brugge gesticht. In 1323 volgde Sint-Katharina te Kiel bij Antwerpen, in 1328 Koningsdal te Royghem bij Gent, Sint-Jansberg te Zeelhem en Sint-Maartensbossche bij Geeraadsbergen. In het jaar 1348 hebben zich ook chartreusinnen nabij Brugge gevestigd (Sint-Anna). Daarop is in 1357 gevolgd de fundatie van het Huis der H. H. Apostelen op den Mont-Cornillon te Luik. Ten slotte onstond omstreeks 1384 de chartreuse te Chercq bij Doornik (Mont-Saint-André)².

Wegens haar omvang en met het oog op het taalverschil is de oude Picardische provincie in 1411 door de Grande Chartreuse verdeeld in tweeën. De genoemde Fransche kloosters benevens de chartreuse bij Doornik zijn toen samengebracht in de Zuid-Picardische provincie. Tot de Noord-Picardische provincie behoorden sindsdien alle genoemde huizen in het tegenwoordige België, uitgezonderd Doornik, en bovendien «het Hollandsche Huis» buiten Geertruiden-

(2) In het begin van 1346 gingen de Vlaamsche steden zich gezamenlijk te weer stellen tegen den opmarsch van Philippe van Valois naar Calais, terwijl Lodewijk van Male verioofd was met een Engelsche prinses. Bij die gelegenheid beloofde koning Eduard III van Engeland bij oorkonde van 13 Maart 1346, ouden stijl, een kartuizerklooster te zullen stichten op het eiland van Cadzand, «*désirant nurrir ferme amistié entre nos dites gents et ouster toutes matires des dissensions, rancunes, haynes et descors*». (*Chroniek van Froissart*, uitgegeven door Kervyn de Lettenhove, Brussel 1867, t. XVIII, p. 297). Dit plan schijnt evenwel nooit tot uitvoering te zijn gekomen, daar elke aanwijzing voor het tegendeel ontbreekt. Een oude kartuizerkroniek weet echter te verhalen, dat dit klooster in 1385 door de Engelschen zou zijn verwoest. (*Le Couteulx*, V, 479).

berg, gesticht in 1336. In 1427 heeft het generaal kapittel ook de sedert 1392 bestaande kloosters Nieuwlicht bij Utrecht en Sint-Andries ter Zaliger Haven bij Amsterdam afgescheiden van de Rijnprovincie en alsnog ingedeeld bij de Noord-Picardische provincie. Hetzelfde is in 1440 geschied met Monnikhuizen, het zoogenaamde «Geldersche Huis» bij Arnhem, waarvan in 1342 de grondslag was gelegd.

Onder deze zoo bloeiende Ordesprovincie, welke sinds 1474 door het generaal kapittel is genoemd Dietsche provincie (provincia Teutoniae), zijn in den loop der vijftiende eeuw nog komen te behooren nieuwe nederzettingen, in 1434 ontstaan bij Zierikzee (Sionsberg), in 1455 te Scheut (O. L. Vrouw van Genade), in 1466 bij 's Hertogenbosch (Sint-Sophia), in 1470 bij Delft (Sint-Bartholomeusdal in Jerusalem), in 1484 bij Kampen (Zonneberg) en in 1491 in Leuven (H. Maria Magdalena onder het Kruis).

Met de stichting van het laatstgenoemde huis is de uitbreiding der Orde in het tegenwoordige België en Nederland geheel tot staan gekomen. De Dietsche provincie omvatte aldus bij den aanvang van de zestiende eeuw niet minder dan achttien kloosters. Daarnaast bestonden toen nog de in 1376 gestichte chartreuse te Roermond, welke altijd bij de Rijnprovincie was ingedeeld, en het Doorniksche huis, dat onder de Zuid-Picardische provincie ressorteerde.

Toen in 1521 Willem Bybau van Tielt, monnik van het Gentsche huis, het prioraat der Grande Chartreuse aanvaardde, telde de door hem bestuurde Orde ruim 200 kloosters, ingedeeld in ongeveer 16 provincies en verspreid over Europa, met uitzondering van Rusland en de Balkanlanden. Verhoudingsgewijs waren dus de Nederlanden in dit totaal zeer ruim vertegenwoordigd. In den loop van de zestiende eeuw hebben de kartuizers van Scheut zich in Brussel neergezet en die van Kiel binnen Antwerpen.

Wat Brugge aangaat, hier hebben gedurende een tiental jaren zelfs drie kartuizerconventen naast elkander bestaan. Nevens Genadedal en het parthenium der kartuizerzusters, beide buiten de stad, hebben van 1568 tot 1578 een aantal uit Engeland uitgeweken kartuizers een noodverblijf bewoond binnen Brugge, en wel in de Sint-Clarastraat.

In het jaar 1578 zijn deze drie conventen tijdens de troebelen der Reformatie verstoord. De Engelsche kartuizers hebben zich daarna, na vele omzwervingen, ten slotte in 1626 gevestigd te Nieuwpoort. De twee andere conventen echter zijn in 1584, toen de stad weder onder Spaansche macht was gekomen, teruggekeerd. Hun oude kloosters waren evenwel verwoest, zoodat zij binnen Brugge huisvesting vonden³.

De communautiteit van Genadedal verwierf in 1609 de priorij van Sint-Aubert binnen Brugge. Nadat zij in de volgende jaren ook eigenares was geworden van aangrenzende perceelen, kon daar in 1635 de eerste steen worden gelegd voor een nieuwe chartreuse. Deze heeft voortbestaan tot het jaar 1783, toen het convent door Joseph II is opgeheven. Nagenoeg alle kartuizerkloosters, welke in Nederland en België nog bestonden, hebben dat lot gedeeld. Slechts de huizen te Zeelhem en te Luik overleefden het, doch zijn eenige jaren later in de Fransche revolutie te niet gegaan.

De visitaties in de huizen eener provincie werden verricht door twee monniken, een visitator en een convisitator. Deze functionnarissen waren tevens prior van een klooster in hun ressort. Om de twee jaren moesten zij elk huis bezoeken. Voor de visitatie van hun eigen klooster werden zij door anderen vervangen.

Of Brugsche prioren in de 14de eeuw tot een dezer ambten geroepen zijn, blijkt niet. Een visitatorenlijst uit dit tijdvak is niet bewaard. Wel beschikt men over een *series visitato-*

(3) Duclos, 566 e. v. ; *Monasticon*, II, 196.

*rum*⁴, waaruit blijkt dat in de 15de en 16de eeuwen eenige prioren van Genadedal gefungeerd hebben als provinciale bestuurders. Maarten Adornes is namelijk 1496-1497 convisitator en 1497-1507 visitator geweest. Cornelis Clerx (1524-1548) en Jan Mesdach (1529-1540) hebben gedurende nagenoeg den geheelen duur van hun prioraat te Brugge het convisitatorschap vervuld. Meestentijds zijn het echter de prioren van Gent, Antwerpen en Edingen geweest, die gedurende deze twee eeuwen als visitator of convisitator zijn opgetreden.

De kartuizers van Brugge hadden achtereenvolgens met enkele kloosters een confoederatio of associatio, een bijzondere gebedsgemeenschap, gesloten. Wat een dergelijke wederkerige overeenkomst placht in te houden, kan men in de bijvoegsels van het necrologium der Utrechtsche kartuizers lezen⁵. In 1325 werd een confoederatio aangegaan met de abdijs van Sint-Andries⁶, in 1398 met het kartuizerconvent van het Kiel bij Antwerpen⁷ en in 1417 met de Gentsche chartreuse⁸. Het is niet uitgesloten dat ook nog met een of meer andere kloosters hetzelfde was overeengekomen.

Eenige malen heeft Genadedal initiatores geleverd voor de stichting van nieuwe conventen elders. Het getuigt van de toenmalige levenskracht van het Brugsche huis, dat het reeds in 1360 een zijner monniken kon afstaan voor de leiding van de nieuwe nederzetting te Luik. D. Vincentius, professus van Brugge, is daar aanvankelijk rector geweest en van 1361, toen het klooster voltooid was, tot 1363 prior. Hij is te Luik in het prioraat opgevolgd door een anderen professus van Brugge, namelijk door Jacob van

(4) Raissius, pp. 141-148 en appendix.

(5) BMHG, IX, 189.

(6) Zie blz. 152 van deze bijdrage.

(7) Prims.

(8) SAB, n° 492 (bleu 4257).

Liedekerke, die de chartreuse drie jaren heeft bestuurd. In 1376 is de prior van Genadedal, Franco du Bois, naar Doornik geroepen om daar een nieuwe stichting voor te bereiden. Hij was echter monnik van de Grande Chartreuse. Of hij naar Doornik vergezeld is door conventualen van Brugge, blijkt niet. Eveneens naar Utrecht zijn een of meer kartuizers van Genadedal gekomen om daar in de negentiger jaren van de 14de eeuw den grondslag te helpen leggen van het klooster Nieuwlicht. Ook bij andere gelegenheden heeft het Brugsche convent wellicht deel gehad in de oprichting van nieuwe kloosters. Menigmaal zijn in den loop der tijden Brugsche kartuizers geroepen om als prior een der andere huizen van de Orde te besturen. In 1477 wordt zelfs het overlijden vermeld van een der oud-geprofesten van Genadedal, die prior in Genua was geweest⁹. Dat een monnik prior werd van een klooster in een andere provincie der Orde was overigens een uitzondering.

In welke verhouding stond Genadedal tot het eveneens buiten de stadsmuren van Brugge gelegen zustersconvent? In 1348 was namelijk onder Sint-Andries een klooster van kartuizerzusters of chartreusinnen ontstaan¹⁰. Dit huis was genaamd Sint-Anna ter Woestijne. Het stond onder bestuur van een priorin, terwijl voor de geestelijke leiding der monialen, conversen en donaatzusters een kartuizermonnik aan het convent was verbonden, die den titel van vicarius had. Deze werd daarbij door een of meer monniken en leekbroeders ter zijde gestaan, die soms zelfs door een professie in dit parthenium waren gestabiliseerd. Het convent van Sint-Anna leidde een geheel zelfstandig bestaan en was niet op eenigerlei wijze afhankelijk van Genadedal. Zelfs haar

(9) c. 1477 : « Obiit D. Leonardus de Centurionibus, monachus professorus domus Genuae et alias prior dictae domus et primo domus Vallis Gracie prope Brugis ».

(10) M i r a e u s - F o p p e n s, *Opera Diplomatica*, IV, 599-602 ; *Monasticon*, II, 217-219 ; d'Ydewalle.

vicarii waren zelden gefrofesten van het Brugsche kartuizerklooster, maar bijna steeds monniken uit andere huizen der provincie.

Aan het hoofd van een kartuizerklooster staat een prior. De vicarius staat hem in zijn bestuur ter zijde en treedt bij zijn afwezigheid als plaatsvervanger op. Andere officiales van het klooster waren de procurator en de sacrista. De procurator van het huis was belast met het stoffelijk beheer en met de leiding van hetgeen men noemde de familia van het convent (leekbroeders en knechten). Aan den sacrista was de zorg voor kerk, altaren, sacristie en bibliotheek toevertrouwd. Telken jare moest de prior zijn bestuursambt ter beschikking stellen van het bestuur der Orde. « Misericordiam petere » heette dit in kartuizertaal.

In de toenmalige kartuizerkloosters onderscheidde men : monachi, clerici redditii, conversi, laici redditii en prebendarii¹¹. De monniken droegen een wit habijt met langs de heupen neerhangende verbindingsbanden. Zij hadden het hoofdhaar geschoren behoudens een zeer smalle haarkrans. Door een professie, welke een jaar na de inkleeding placht te geschieden, waren de monniken aan een bepaald klooster verbonden. Wanneer zij voor korteren of langeren tijd in een andere chartreuse verbleven, werden zij daar « hospites » genoemd. Het aantal monniken, tot een convent behoorend, varieerde in normale omstandigheden tusschen 13 en 24. Hun aantal was maximaal bepaald door het getal aanwezige cellen. De meeste huizen in de Nederlanden hadden aanvankelijk een dertiental cellen, welk aantal in den loop des tijds vaak eenige uitbreiding onderging.

De clerici redditii, die in de vroegere kartuizerconventen somtijds werden aangetroffen, volgden in verzachten vorm de levenswijze der monniken. Hun habijt was hetzelfde, doch

(11) Hierover uitvoeriger : *Geertruidenberg*, 13-17.

zonder de verbindingsbanden. Slechts bij uitzondering had een convent in zijn midden zulk een reddiet. In het midden van de 14de eeuw was de clericus redditus Jacob van Ruddervoorde procurator van Genadedal. Willem van Beieren, natuurlijke zoon van hertog Jan van Beieren, is in 1456 als clericus redditus bij de Brugsche kartuizers gestorven¹². Zijn tijdgenoot Pieter Adornes, oud-burgemeester van Brugge en medestichter van de Jerusalemkerk, heeft na den dood van zijn echtgenoot ook een aantal jaren als clericus redditus onder de monniken te Sint-Kruis geleefd. Hij is 30 Juni 1464 overleden. Nog een nadere clericus redditus uit dienzelfden tijd is geweest Nicolaas Stadinck¹³.

De conversen waren leekbroeders met eeuwige geloften. Hun aantal was afwisselend. Men kan in het algemeen aannemen, dat de kartuizerconventen doorgaans op elke drie monniken één leekbroeder telden. In een convent van 18 monniken pasten dus 6 leekbroeders. Hoevelen van hen conversen en hoevelen donaten waren, hing af van toevallige omstandigheden. Het habijt der conversen was wit. Hun kovel was echter veel korter dan die der monniken en had geen verbindingsbanden. Zij droegen in tegenstelling tot de monniken een baard, terwijl zij uitteraard geen geschoren kruin hadden. Beroemd is het aan Petrus Christus toegeschreven portret van een kartuizerconvers¹⁴. De conversen waren gewoonlijk ongeletterde personen, die in eenig ambacht bedreven waren of tuinarbeid konden verrichten. Nochtans zijn ook mannen van aanzienlijke geboorte convers geweest.

Evenmin als de clericus redditus kwam de laicus redditus

(12) Zie hierna.

(13) Le Vasseur, II, 478 : « Vir ob assiduum orationis studium, insignem morum suorum innocentiam, jugemque Dei, in cujus presentia semper ambulabat, memoriam, dictus contemplativus ; post multos in Christi famulatu annos exactos, sancte decessit in senectute bona. Vixit circa annum 1460 ».

(14) M. J. Friedländer, *Die Altniederländische Malerei*, I (Berlin 1924), 145-146, en XIV (Leiden 1937), 79.

in de vroegere kartuizerconventen veelvuldig voor. Zij zijn altijd uitzonderingen geweest onder de bewoners van een chartreuse. Zij droegen hetzelfde habijt als de conversen, doch hadden geen baard. Overigens was hun dagorde ongeveer gelijk aan die der conversen, hoewel minder streng. De donaten waren leekbroeders zonder geloften, die zich door een soort overeenkomst aan het klooster hadden gegeven. Hun kleed was bruin.

De prebendarii ten slotte waren wereldlijke personen (proveniers), die tegen een zekere vergoeding het voorrecht hadden gekregen in het klooster te leven. Zij gaven bij notarische akte hun bezittingen geheel of gedeeltelijk aan het convent, behielden de wereldlijke kleding, werden door het klooster onderhouden en hadden na hun dood deel aan de gebeden van de communiteit. Ook deze soort kloosterbewoners behoorde bij de kartuizers tot de uitzonderingen. In de niet volledig bewaarde overlijdensberichten van de Grande Chartreuse, welke op Genadedal betrekking hebben, worden in het tijdvak 1318-1618 slechts een viertal prebendarii vermeld.

Bij de invoering van de Nova Collectio Statutorum in 1582 heeft de Grande Chartreuse een einde gemaakt aan het instituut der reddieten en proveniers. Naast de monniken zijn toen slechts de conversen en de donaten behouden, terwijl het instituut der donaten toen nader is geregeld. Meer dan te voren zijn deze onder discipline gesteld.

Hoeveel kloosterlingen hebben in den loop des tijds tot het convent van Genadedal behoord? Gedurende de eerste drie eeuwen na de stichting van het klooster (1318-1618) vermelden de overlijdensberichten van het groote klooster in Dauphiné de namen van ongeveer 141 monniken, 5 clerici redditi, 12 conversen, 27 donaten en 4 prebendarii, die tot het Brugsche convent hebben behoord. Laici redditi heb ik daaronder niet aangetroffen. Bij deze getallen moet evenwel

in aanmerking worden genomen, dat genoemde obiit's, vooral wat de 14de eeuw betreft, niet volledig zijn bewaard.

Uit deze cijfers wordt nochtans een indruk verkregen van de gemiddelde sterkte van het convent in den loop der jaren. Gesteld dat de duur van het kloosterleven der conventualen gemiddeld ruim 30 jaren is geweest, kan men aannemen, dat de communautiteit doorgaans bestaan heeft uit 15 of 16 monniken, 1 of 2 conversen, 3 donaten en somtijds een clericus redditus of een prebendarius.

Onder de monniken van het oude Genadedal hebben eenige verdienstelijke geestelijke schrijvers geleefd. Bepaaldelijk kunnen echter slechts vier auteurs worden genoemd, te weten David de Bode († 1412)¹⁵, de verder vermelde Willem Apsel¹⁶, Hendrik Jansz. de Vroede, die 1465-1477 prior is geweest, en Maurice Chauncy, die van 1561 tot 1568 aan het hoofd van het convent heeft gestaan en als geschiedschrijver van de Engelsche kartuizermartelaren bekend is.

Zonder twijfel hebben de Brugsche kartuizers, evenzeer als hun confraters in andere huizen der Orde, vóór den ondergang van hun eerste klooster in 1578 groote zorg besteed aan hun librerie¹⁷. Welke zijn de lotgevallen geweest van de boekerij van Genadedal tijdens de troebelen in 1584 en voorgaande jaren? Op deze vraag moeten wij het antwoord schuldig blijven. Evenzoo tasten wij in het duister omtrent hetgeen met de boeken van het convent is geschied bij zijn opheffing in 1783. Doch daarover zou een onderzoek in de na te noemen bescheiden van het toenmalige Comité de la Caisse de Religion eenig licht, mogelijk zelfs een inventaris kunnen verschaffen.

(15) Zie hierna.

(16) Zie hierna.

(17) Paul Lehmann, *Bücherliebe und Bücherpflege bei den Karthäusern* (in: *Miscellanea Francesco Ehrle, Scritti di Storia e Paleografia*, vol. V, Roma 1924, pp. 364 e. v.).

Slechts een paar Middeleeuwsche handschriften kan ik aanwijzen, welke voorheen tot de verzameling van de chartreuse buiten de Sint-Kruispoort hebben behoord. De clericus redditus Pieter Adornes, die in 1465 is gestorven, heeft aan het huis goederen en vele boeken vermaakt. Aan hem dankt de boekerij onder meer een codex, in 1434 geschreven en thans bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel¹⁸. Voorts bevindt zich in dezelfde collectie een handschrift op perkament (15de eeuw), bevattend Thomas à Kempis' *Imitatio Christi*¹⁹.

Het is zeker, dat de stille kartuizercellen buiten Brugge oudtijds werkplaatsen zijn geweest, waar met groote vlijt en liefde de kunst van het afschrijven, rubriceren, verluchten en binden van boeken is beoefend²⁰. Op de tentoonstelling van miniaturen en boekbanden, welke in 1927 te Brugge is gehouden, was het voormalige kartuizerconvent niet vertegenwoordigd²¹, tenzij misschien door het in het Staatsarchief te Brugge berustende exemplaar van de fraaie, in 1510 bij Joh. Amerbach te Bazel gedrukte, uitgave der *Statuta et privilegia Ordinis Cartusienensis*²².

Met name kunnen evenwel slechts enkelen der conventualen worden genoemd, van wie vast staat, dat zij zich door het afschrijven van boeken verdienstelijk hebben gemaakt. Van Hendrik Beckbeeck van Oldenzaal, die in 1415 als prior is overleden, is bekend, dat hij te voren tijdens zijn prioraat

(18) Van den Gheyn, III, 107, n° 1722.

(19) Van den Gheyn, III, 349, n° 2202.

(20) Vgl. omtrent andere kloosters der Orde: Dr. Kl. Löffler, *Kölnische Bibliotheksgeschichte in Umriss* (Köln, 1923), 6-8, 24, 30, 67-73; *Monnikhuizen*, 2-9; *Nieuwlicht*, 302-307; *Zierikzee*, 166-176; *Geertruidenberg*, 17-20; *Amsterdam*, 22-25; *Haarlemsche Bijdragen*, 1937, blz. 444-453; L. Verschueren O. F. M., *De bibliotheekcatalogoog der Kartuize S. Sophia te Vught*, in *Historisch Tijdschrift*, 1935, blz. 372-402, en 1936, blz. 7-58; H. Schreiber, *Die Bibliothek der ehemaligen Mainzer Kartause, Die Handschriften und ihre Geschichte* (Leipzig 1927); L. Verschueren O. F. M., *De bibliotheek der Kartuizers van Roermond* (Tilburg 1941).

(21) Zie de geïllustreerde catalogus.

(22) SAB, n° 133.

te Amsterdam verschillende codices heeft vervaardigd²³. Hendrik van der Laen, die het klooster van omstreeks 1427 tot 1433 bestuurde, heeft ten behoeve van het huis zijner professie te Utrecht eenige boeken geschreven, onder meer een nocturnaal, een diurnaal en de statuten der Orde. Vermoedelijk zijn de handschriften 371 en 372 van de Utrechtsche universiteitsbibliotheek, die afkomstig zijn van de chartreuse te Utrecht, door hem gemaakt²⁴. Otto Amelisz. van Moerdrecht, die van 1433 tot 1438 aan het hoofd van het convent heeft gestaan, heeft te Utrecht tijdens zijn noviciaatsjaar eenige kostbare boeken voor zijn rekening ten bate van de Utrechtsche kartuizers laten vervaardigen en versieren²⁵. De prior Willem Apsel (1462-1465) wordt in een kroniek geprezen als een uitstekend boekbinder en een vaardig koperen houtbewerker²⁶. Jan van Raephorst, die aanvankelijk monnik van Genadedal is geweest, maar omstreeks 1458 is overgegaan naar het klooster te Utrecht, heeft in dat jaar en de volgende jaren een groot aantal tractaten afgeschreven, welke in een verzamelband zijn bewaard in de Utrechtsche universiteitsbibliotheek²⁷. Ook de prior M. Chauncy (1561-1568) heeft nog copieerarbeid nagelaten²⁸.

Hetgeen er van de archieven der Brugsche kartuizers is overgebleven, wordt bewaard in het Staatsarchief te Brugge. Deze bescheiden, waarvan het fraaie cartularium uit het begin der 15de eeuw wel het hoofdbestanddeel vormt, zijn evenwel verre van volledig. De veronderstelling ligt voor de hand, dat reeds in de tweede helft der zestiende eeuw veel is verloren gegaan. Bijzonderheden aangaande de lotgevallen der archie-

(23) K. O. Meinsma, *Middeleeuwse Bibliotheken* (Zutphen 19...), blz. 247-251.

(24) NNBW, VIII, 390-391.

(25) Zie hierna.

(26) Zie verderop.

(27) NNBW, VIII, 1261-1263.

(28) Zie het vervolg van deze bijdrage.

ven van het klooster in dit woelige tijdvak zijn ons evenwel niet bekend²⁹.

Toen Joseph II bij decreet van 17 Maart 1783 bevel gaf tot « de opheffing van eenige onnutte kloosters in de Nederlanden », stelde hij tevens in een Comité de la Caisse de Religion, dat werd belast met de uitvoering, met het bestuur der goederen en inkomsten en met de uitbetaling van pensioenen aan de vroegere conventualen en van de subsidies tot onderhoud van hospitalen, parochies en kerkhoven³⁰. Bij decreet van 1 Maart 1787 werd het Comité ontbonden en is de verdere afwikkeling aan andere lichamen opgedragen.

Reeds 18 April 1782 was een algemeen onderzoek voorgeschreven om te komen tot een inventarisatie van de roerende en onroerende goederen van de kloosters, die men wilde opheffen. Van de in 1782 verrichtte enquetes en inventarisaties zijn de bescheiden te Brussel bewaard. Een onderzoek van deze stukken, voor zoover zij op Genadedal betrekking hebben, zou nog belangrijke gegevens kunnen opleveren, bijvoorbeeld omtrent hetgeen in 1783 bij de opheffing van het convent in het klooster aanwezig was. Wegens den oorlogstoestand is het mij niet meer mogelijk geweest de archieven van het Comité de la Caisse de Religion, welke op de Brugsche kartuizers betrekking hebben, te raadplegen³¹.

(29) 580 charters van 1318 tot 1786 en 106 registers, cahiers en liassen van 1263 tot 1787 (*Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique*, II, 1904, p. 447). Sindsdien zijn nog verworven 7 charters en een liasse van 1433-1783 (*Ibidem*, 1903, p. 356).

(30) Zie J. Laenen, *Etude sur la suppression des couvents par l'empereur Joseph II dans les Pays-Bas autrichiens et plus spécialement dans le Brabant (1783-1794)*, in *Annales d'Archéologie de Belgique*, t. LVII, 1905, blz. 349 e. v.

(31) A. Cosemans en J. La valleye, *Inventaire des Archives du Comité de la Caisse de Religion* (in: *Travaux du Cours pratique d'Archiv-économie*, Bruxelles 1926, blz. 155-189). De n^{rs} 185, 254 en 355 betreffen de kartuizers van Brugge. — L. Gilliodts-van Severen, *Inventaire des archives de Bruges*, première série, vermeldt nog onder n° 82 : Etat des biens des Chartreux et des Chartreuses 1782, en onder n° 162 : Documents divers.

Een drietal codices, welke als bronnen voor de geschiedenis van het klooster bijzonder belangrijk zouden zijn, zijn — voor zoover bekend — niet meer bewaard. Met name het *anniversarium* of *kalendarium*, het *liber benefactorum* en het *liber sepultorum*. Het eerste is in de 17de eeuw nog door Le Couteux en door Le Vasseur geraadpleegd. Het zou ons vele gegevens hebben verschaft over de bewoners van het klooster en hun relaties en over de lotgevallen van het convent. Het weldoenersboek zou ons veel wetenswaardigs hebben medegedeeld omtrent de personen der stichters, weldoeners en begunstigers en over hetgeen zij hebben geschonken. Ook de ingetreden kloosterlingen met wat zij hadden medegebracht plachten daarin te worden opgeteekend. Evenzeer moet het gemis van de graflijsten worden betreurd. Zij vermelden de conventualen en wereldlijke personen, die in de kerk, het groote pand, het kleine pand of elders in de chartreuse hun laatste rustplaats hebben gevonden. De graflijsten van de Utrechtsche kartuizers, welke in het Rijksarchief te Utrecht berusten, geven een indruk van den omvang, waarin ook extranei een grafstede vonden in onze kartuizerkloosters³².

Ook schijnt als verloren te moeten worden beschouwd een handschrift, getiteld *Catalogus priorum Brugis*, dat eveneens nog door Le Vasseur († 1693) is benut³³. De Grande Chartreuse had reeds in 1615 tot de prioren der verschillende huizen de uitnoodiging gericht, om het bestuur der Orde spoedig te documenteeren omtrent hetgeen voor de geschiedenis der kloosters van belang was³⁴. Een dergelijke opdracht is in 1687 nog eens herhaald. Le Couteux heeft van de aldus bijeen-

(32) Zie over dit alles uitvoeriger : *Geertruidenberg*, 23-24.

(33) Le Vasseur, IV, 104, 108 ; Le Couteux, V, 118-119.

(34) c. 1615 : « Quoniam ad totius Ecclesiae et Ordinis bonum utile fore judicamus, si chronologica rerum Cartusianarum historia in lucem edatur, ideo capitulum generale mandat omnibus prioribus et superioribus domorum, ut foundationes, privilegia, miracula et id genus insigniora et relatu digna transmittant ad Reverendum Patrem per exempla fideliter recognita, idque intra annum ».

gebrachte gegevens gebruik gemaakt. De collectie had betrekking op de historie van niet minder dan 180 kloosters. Zij is echter in de Fransche revolutie grootendeels door brand vernietigd³⁵.

De *chartae capituli generalis* leveren echter nog niet onbelangrijke bouwstoffen op voor de geschiedenis van het Brugsche convent. De patres capitulares vergaderden jaarlijks kort na Paschen. De chartae nu werden daarna naast de akten van algemeene strekking, inhoudende de overlijdensberichten en de nieuwe of hernieuwde ordonnanties inzake de observantie, door bemiddeling van de visitatoren en andere prioren der provincie, die het generaal kapittel hadden bezocht, bij hun terugkeer van de Grande Chartreuse aan de verschillende kloosters bezorgd. Doch in aanmerking moet worden genomen, dat de chartae niet volledig zijn bewaard³⁶.

Zooals ook ten aanzien van andere kartuizerkloosters in de Nederlanden kon worden vastgesteld, was de vijftiende eeuw het tijdvak, waarin Genadedal zijn grootsten in- en uitwendigen bloei heeft beleefd. Het is bekend, dat de kartuizers hun observantie in al haar strengheid hebben weten te handhaven, ook in tijden, waarin vele conventen van andere Orden in een ernstige verslapping van de tucht waren vervallen³⁷.

Van den kant der Bourgondische vorsten hebben de kartuizers opmerkelijk vele blijken van genegenheid ontvangen. De chartreuse van Champmol bij Dijon was uitgekozen als laatste rustplaats voor Philips den Stoute en Jan zonder Vrees. Nadat Philips de Goede in 1430 zijn residentie van Dijon naar Brussel had verplaatst heeft ook hij op zeer milde wijze vele kloosters der Orde in de Noord-Picardische provincie begunstigd. Herhaaldelijk heeft de hertog zich in gewichtige zaken

(35) Bohic, Praefatio ; *Römische Quartalschrift*, XL (1932), 114.

(36) Zie over een en ander uitvoeriger : *Geertruidenberg*, 23-29.

(37) Vgl. *Geertruidenberg*, 29-31.

om raad gewend tot den beroemden Dionysius den Kartuizer. Ook de prior van Gent, Jacob Ruebs († 1450), die een geboren Bruggeling was, en vele jaren als visitator de provincie heeft bestuurd, kon bij dien vorst veel bereiken. Zeer in het bijzonder heeft ook de hertogin, Isabella van Portugal, zich als groot weldoenster der monniken van Sint-Bruno doen kennen³⁸. Hetzelfde kan gezegd worden van Karel den Stoute en vooral van zijn gemalin Margaretha van York³⁹. Wat het convent van Genadedal betreft, ook hier had men den machtigen steun der Bourgondiërs ondervonden.

In 1431 tusschen 8 en 11 December verbleef de kartuizerkardinaal Nicolaas Albergati in Brugge. Uit deze dagen dagteekent waarschijnlijk diens beroemd portret, door Jan van Eyck⁴⁰. Het is niet onwaarschijnlijk, dat Albergati bij die gelegenheid zijn intrek heeft genomen bij zijn confraters van Genadedal. In de jaren 1463-1472 stond de Nijmegenaar Jan van Roosendael aan het hoofd der Kartuizerorde als prior van de Grande Chartreuse.

In de samenstelling van het convent gedurende de vijftiende eeuw bemerkt men, dat ook uit hogere kringen velen zich hebben aangetrokken gevoeld tot den strengen regel van Sint Bruno⁴¹. Het klooster telde onder zijn bewoners een natuurlijken zoon van hertog Jan van Beieren naast zonen van aanzienlijke Brugsche geslachten: Van Themseke, Van Maldeghem, Reyphins, Masin, De Damhouder, Dominic en anderen. Ook de Genueesche adel ontbreekt niet. Verschillende

(38) Le Vasseur, I, 274-275; Monasticon, II, 205 e. v.

(39) c. 1504: « Obiit Illustrissima ac potentissima Domina Domina Margarita d'York, conthoralis quondam Illustrissimi Caroli Ducis Burgundiae, magna benefactrix tum domus Cartusiae, quam multarum aliarum in provinciis Teutoniae et Picardiae, habens per totum Ordinem plenum cum psalteriis monachatum ».

(40) M. J. Friedländer, *Die Altniederländische Malerei*, I (Berlin 1924), p. 89 e. v. en t. XXXIV, XXXV.

(41) Dionysius Cartusianus, *Opera Omnia*, XXXIX, 412, XL, 472, XLI, 552, 576. Vgl. ook *Historisch Tijdschrift*, 3^e jaargang (1924), blz. 16-19.

leden uit de familie Adornes hebben te Brugge het kleed van Sint-Bruno gedragen. Het valt op, dat vaak ook vrouwelijke leden dierzelfde geslachten het kartuizerhabijt hadden ontvangen. Daarnevens bemerkt men onder hen, die in Genadedal het kartuizerkleed droegen, namen van Utrechtsche adellijke families: Graeuwert, Van Moerdrecht, Van Wercouden, Van Raephorst. De twee eerstgenoemden hebben het huis als prior bestuurd. Ook andere prioren, zooals Jan Vos (1441-1450), Willem Apsel (1462-1465) en Chauncy (1561-1568), konden op voorname afkomst bogen.

De bekende groote plattegrond van Brugge, welke in 1562 door Marcus Gerards is geteekend, geeft een indruk van de ligging en den bouwkundigen aanleg van het oude Genadedal buiten de stadsmuren. Het klooster was gelegen tusschen de kerk van Sint-Kruis en het kanaal van Brugge naar Damme⁴².

In de bladzijden, welke thans volgen, wordt een overzicht geboden van hetgeen mij bekend is omtrent de monniken, die het klooster achtereenvolgens hebben bestuurd. Naast deze biographische bijzonderheden worden tevens medegedeeld de lotgevallen van het convent tijdens de onderscheidene bestuursperioden. Een en ander moge een grondslag bieden voor wien zich, naar ik vurig hoop, vroeg of laat zou willen wijden aan een grondiger onderzoek der bronnen en aan het schrijven van een monographie over de geschiedenis van het Brugsche kartuizerklooster en zijn beteekenis.

(42) Vgl. mijn geïllustreerde bijdrage in *Het Gildeboek*, XXIIIe jaargang (1940), 33-44 getiteld « De voormalige kartuizerkloosters hier te lande. Hun bouw en inrichting ». Over het leven der kartuizers kan men raadplegen B. du Moustier, *Kartuizers* (Tilburg, 1943), met fotografische afbeeldingen.

JAN VAN MALDEGHEM (1318-1324).

Als de eigenlijke stichter van het kartuizerklooster bij Brugge wordt genoemd de priester Jan van Kouckelaere ⁴³. Deze heeft in 1318 tot dat doel geschonken een terrein, Coolstik genaamd, dat gelegen was buiten de Sint-Kruispoort onder de parochie van Sint-Kruis.

Nog in hetzelfde jaar waren uit de huizen van Sint-Omaars en Mont-Dieu de initiatores naar Brugge gekomen om den grondslag te leggen voor het nieuwe convent. Het waren Jan van Maldeghem ⁴⁴, die als prior met de leiding van de jonge nederzetting werd belast, Joannes Adam, die hem als vicarius zou ter zijde staan, en Lambertus Clericus, die als procurator de materiele belangen zou behartigen, en verder twee of meer leekbroeders.

Veel is aangaande den persoon van den eersten bestuurder niet bekend. Volgens de kronieken van de in 1314 gestichtte chartreuse bij Edingen was hij professus van dat huis. Wellicht heeft hij te voren behoord tot de conventen van Mont-Dieu, Valenciennes of Sint-Omaars. Volgens dezelfde bron zou hij ook prior te Edingen zijn geweest. Zeker is, dat Jan Adam de derde prior van het klooster bij Edingen is geweest en wel na zijn verblijf te Brugge.

De eerste steen van de kloostergebouwen onder Sint-Kruis is in 1318 plechtig gelegd door Robert van Bethune, graaf van Vlaanderen, die als een der groote weldoeners van de Brugsche kartuizers werd aangemerkt. Velen volgden zijn voorbeeld en verleenden hun steun aan de onderneming.

(43) c. 1334 : « Obiit devotus sacerdos Joannes van Couckelaere, qui anno 1318 aream Coolstik dedit pro erigenda, extra S. Crucis Portam civitatis Brugensis, cartusia in qua est sepultus ». In 1335 herdachten de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse hem nogmaals : c. 1335 : « Obiit Dominus Joannes Couckelaere clericus, fundator Vallis Gracie prope Brugas, qui habet tricenarium per totum Ordinem ».

(44) Raissius, 26-30 ; Le Couteulx V, 115-119 ; *Monasticon*, II, 137-138, 145-146 195-197 ; *Lamalle* 12, 18, 24, 38.

Daar de parochie van Sint-Kruis stond onder de jurisdictie van het kapittel van Sint-Donaas, moesten de grondleggers van de chartreuse zich tot dit college wenden om zich te verzekeren van de vereischte medewerking bij de uitvoering van hun plannen. Bij akte van 29 November 1318 ⁴⁵ verleende het genoemde kapittel zijn goedkeuring aan de stichting en stemde er in toe, dat zij daar gingen bouwen : « ecclesiam, claustrum, domos et alia quaecumque ad habitandum, pro se et suis ad Deo serviendum eisdem opportuna fuerint, in loco jam pro ipsis incepto et interminato infra limites praedictae parochiae ». Daarbij stelde het kapittel eenige voorwaarden tot waarborging van zijn rechten, onder meer ten aanzien van het begraven van extranei in het klooster. Kort daarna heeft Guy van Bourgondië als bisschop van Doornik zijn goedkeuring aan een en ander gehecht.

Reeds spoedig kwamen eenigen hier het kleed van Sint Bruno aannemen. De eerste, die als monnik van Genadedal tot de professie werd toegelaten, was magister Daniel de Alneto, die tot dan toe proost was van de kerk te Ieper. Op hem volgde Jan de Backer, voorheen prior van de Benedictijnen van Sint-Andries bij Brugge, en na dezen Robertus, regulier kanunnik te Voormezele.

Jan van Maldeghem heeft het klooster tot omstreeks 1324 bestuurd. Mogelijk is hij daarna teruggekeerd naar het huis zijner professie.

Volgens een oude *Series vicariorum domus Sanctae Annae* ⁴⁶ is Jan van Maldeghem later nog vicarius geweest van de kartuizers bij Gent en zou hij in 1369, hoogbejaard, nog zijn belast met den post van vicarius van het parthenium te Brugge, nadat Gerrit van Amsterdam daarvan in dat jaar door het generaal kapittel was ontheven. Gedurende elf jaren,

(45) Miraëus-Foppens, *Opera diplomatica*, I, 431-432.

(46) Hs. Certosa di Lucca, Italië.

aldus genoemde bron, heeft hij zich daar nog « digne et laudabiliter » gewijd aan de geestelijke leiding der kartuizerzusters, waarna hij 16 April 1380 is gestorven.

Het generaal kapittel van de Grande Chartreuse heeft in deze jaren uit erkentelijkheid voor de gunsten, welke het stedelijk bestuur van Brugge bij de stichting van Genadedal had verleend, de magistraat deelachtig gemaakt aan de geestelijke goederen van alle kloosters der Orde ^{46bis}.

JAN DE BACKERE (1324-1337).

Zoals reeds is medegedeeld, was Jan de Backere aanvankelijk prior en daarvoor cellerarius in de Benedictijnerabdij van Sint-Andries bij Brugge tijdens het bestuur van den abt Walter de Wilde. Zoodra de kartuizers zich te Brugge vestigden, is hij naar hun Orde overgegaan.

Volgens Le Couteulx ⁴⁷ bleek uit het door hem geraadpleegde kalendarium van Genadedal, dat De Backere in 1325 is gestorven. Zijn naam als prior komt echter nog voor in een akte van 1337 ⁴⁸. Hierin ligt een betrouwbare aanwijzing, dat zijn prioraat tot omstreeks 1337 heeft voortgeduurd.

In 1325 was hij aanwezig op het generaal kapittel in de Grande Chartreuse. Daar wist hij te bewerken, dat het bestuur der Orde den abt en het convent van Sint-Andries deelachtig maakte aan alle offers, gebeden en andere geestelijke werken, welke in de geheele Orde worden verricht.

Daags na Driekoningen 1338 bevestigde de abt van Sint-Andries Jan van Zevécote een confraterniteit, welke de abdij met het convent van Genadedal had aangegaan.

Tijdens zijn prioraat is er een geschil gerezen tusschen de

(46 bis) Gilliodts, *Table analytique*, 1320, 1332.

(47) Le Couteulx, V, 118-119.

(48) SAB, n° 3796 (bleu 5933); *Chronica monasterii Sancti Andreae iuxta Brugas ordinis Sancti Benedicti ab Arnulpho Goethals eiusdem monasterii monacho conscripta*, ed W. H. J. Weale, pp. 103-104, 108-109.

kartuizers en de Carmelieten over een monnik, die van zijn convent was overgegaan naar de genoemde Orde. Het generaal kapittel van 1334 droeg aan den prior van Genadedal op om dezen tot terugkeer te bewegen, met verwijzing naar de privileges der kartuizers, welke een dergelijken overgang niet toelieten ⁴⁹. Deze kwestie, welke van den kant der kartuizers als een principieele is aangemerkt, schijnt in 1335 of 1336 te zijn opgelost ⁵⁰.

MICHAEL COELIAN (1337).

Een dergenen, die bij zijn professie kort na het stichtingsjaar het jonge Genadedal zeer heeft bevoordeeld, was Michaël Coelian ⁵¹. In de wereld was hij een zeer rijk en invloedrijk man. Hij is een der allereerste professi geweest van het Brugsche huis. Het convent ontving van hem onder meer land, terwijl hij op zijn kosten een cel deed bouwen. Eveneens heeft hij vóór zijn professie veel geschonken voor de stichting van een nieuw klooster bij Gent, waarvoor toen reeds de plannen rijpten.

Simon Willebaert, kanunnik van Sint-Donaas te Brugge, had daartoe onder Royghem bij Gent de noodige terreinen geschonken. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de verdere plannen in overleg met Coelian zijn voorbereid. Op aandringen van dezen heeft het bestuur der Orde Coelian in 1327 of reeds eerder als rector belast met de leiding van het Gentsche klooster, dat toen zijn voltooiing naderde. In 1328 was een en ander zoover gevorderd, dat het huis, dat Koningsdal werd

(49) c. 1334: « Praecipitur priori Vallis Gratie prope Brugas, quod diligenter requirat virtute privilegiorum nostrorum monachum qui intravit ad Carmelitas ».

(50) c. 1336: « Ordinabitur de subsidio faciendo priori Vallis Gratie prope Brugas, cum questio quam habet cum Carmelitis sine debito fuerit terminata ».

(51) Le Couteulx, V, 228-229, 377-378; Le Vasseur, II, 147-148; *Monasticon*, II, 195-201.

genoemd, door de Grande Chartreuse kon worden geïncorporeerd. Tegelijkertijd is Coelian tot eersten prior van het Gentsche klooster benoemd. Hoelang hij dezen post heeft vervuld, kan niet nauwkeurig worden vastgesteld. Omstreeks 1332 is hij hiervan door het generaal kapittel ontheven, terwijl in zijn plaats D. Joannes met het bestuur van Koningsdal is belast. Coelian is toen teruggekeerd naar het huis zijner professie, waar hij in 1333 of 1334 door het convent tot prior is gekozen als opvolger van Jan de Backere.

Coelian was in 1337 tegenwoordig op het generaal kapittel in Dauphiné, waar hij op 24 of 25 Mei van dat jaar in de Grande Chartreuse is gestorven en begraven⁵².

De kroniek van Koningsdal bevat veel lofprijzingen over zijn deugden en bestuurdersgaven en weet te verhalen, dat door zijn toedoen het Gentsche convent « in utroque statu » tot bloei geraakte.

Wie op Coelian gevolgd is als prior van de kartuizers bij Brugge, heb ik niet kunnen vaststellen. De bronnen laten ons in het onzekere omtrent den bestuurder of de bestuurders, die in het tijdvak 1337-1347 de leiding van het klooster hebben gehad. Zelfs onthouden zij ons elke inlichting over de lotgevallen van het convent in deze jaren.

WILLEM BUSER (13...-1351).

In welk jaar Willem Buser als prior is opgetreden, blijkt uit onze bronnen niet nauwkeurig.

De oudste aanwijzing met betrekking tot zijn prioraat treft men aan in een akte van 1348. In Maart van dat jaar was hij met de prioren van Mont-Dieu en van Gosnay en met den

(52) c. 1338. « Anno Domini 1337 obiit D. Michaël prior Vallis Gratiae tempore capituli generalis in domo Cartusiae et habebat duplex officium et tricenarium per totum Ordinem, nec fuit scriptum in charta ipsius anni, et ideo illi qui non reddiderunt dictum beneficium sibi reddant ex capitulo anni 1338 ».

vicarius van de kartuizerzusters uit Gosnay in een huis te Brugge tegenwoordig bij het verlijden van een akte, waarbij Willem Scote en zijn echtgenoot goederen schonken tot stichting van een klooster van kartuizerinnen bij Brugge⁵³.

In de jaren 1348-1350 hebben groote pestepidemieën vele kartuizerkloosters geteisterd. Le Couteulx deelt mede, dat ongeveer 900 leden van de Orde dientengevolge zijn bezweken⁵⁴. Wat echter het Brugsche convent betreft, vindt men dienaangaande geen inlichtingen. Niettemin heeft toen ook in en rond Brugge de zwarte pest hevig gewoed.

PAUL AERNOUDS (1351-1370 of 1371).

De laatste akte, waarin Willem Buser als prior wordt vermeld, is gedagteekend 1 Juni 1350⁵⁵, terwijl de oudste akte, waarin Paul Aernouds als zoodanig genoemd wordt, is van 9 Juli 1351⁵⁶. Aernouds, in het Latijn Paulus Arnulphi, is derhalve op een daartusschen gelegen tijdstip opgetreden als bestuurder van Genadedal.

In een reeks oorkonden, waarvan de jongste is gedateerd 24 Nov. 1368⁵⁷, vindt men hem als prior genoemd. Hij is het tot zijn dood (1370 of begin 1371) gebleven⁵⁸.

JAN MASIN (1370 of 1371-1372).

Na Aernouds' dood is Jan Masin prior van het huis geworden. Zijn bestuur is evenwel slechts van korten duur geweest, want reeds op 3 October 1372 is hij gestorven⁵⁹.

(53) Le Couteulx, V, 477 ; SAB, n° 4513 en 6237.

(54) Le Couteulx, V, 474.

(55) SAB, n° 4513.

(56) Ibidem, n° 4366.

(57) Ibidem, n° 5958, 4571, 6231, 4030, 4444, 3284, 4597, 4447, 4601 en 4603.

(58) c. 1361 : « Obiit D. Paulus prior domus Vallis Gratiae prope Brugis ».

Vóór zijn prioraat te Brugge is hij prior geweest van het kartuizerklooster bij Valenciennes⁶⁰.

Vermoedelijk stamde hij uit het adellijk geslacht Masin⁶¹.

FRANCO DU BOIS (1372-1376).

Het bestuur van Genadedal werd op het einde van het jaar 1372 opgedragen aan Franco de Bosco. Deze was monnik van de Grande Chartreuse.

Toen in 1375 de plannen rijpten voor een nieuwe nederzetting der Orde te Chercq bij Doornik, hebben de stichters zich tot hem gewend ten einde de plannen voortgang te doen hebben. Tweemaal is hij in 1375 voor dit doel naar het groote klooster bij Grenoble gereisd.

Het generaal kapittel van 1376 heeft hem daarop met de leiding van de stichting bij Doornik belast. Tegelijkertijd of kort daarna is hij ontheven van het prioraat te Brugge en is hij benoemd tot rector van het in wording zijnde Doorniksche convent. Onder zijn bestuur was dit klooster geïncorporeerd, terwijl de Grande Chartreuse hem tot prior aldaar benoemde. Hij heeft deze functie waarschijnlijk tot aan zijn dood, 23 Sept. 1394, bekleed⁶².

In het jaar 1473 is de clericus redditus Jacob van Rudder voorde gestorven. Hij had het convent gedurende twintig jaren op loffelijke wijze als procurator gediend. En daarvoor had hij de stoffelijke belangen van het in wording zijnde kartuizerinnen convent te Sint-Andries waargenomen tot het tijdstip van de komst der zusters⁶³.

(59) c. 1373 : « Oblit D. Joannes Masin, prior domus Brugis. Oblit 3 Octobris ».

(60) *Revue Mabillon*. 1935, blz. 222-223.

(61) Gailliard, I, 354-359.

(62) Le Couteulx, VI, 169-175 ; *Monasticon*, II, 229-230 ; SAB, n° 1158 (bleu 4624).

(63) d'Ydewalle, 46.

JAN DAULIN (1376-13...).

Jan Daulin wordt het eerst als prior van Genadedal genoemd in een akte van 31 December 1376⁶⁴. Aan welk convent hij door zijn professie was verbonden, blijkt niet. Hoe lang is hij prior gebleven ? In April 1379 was hij het in ieder geval nog.

Waarschijnlijk stond hij nog aan het hoofd van het convent, toen het bewogen tijdvak in de geschiedenis der Orde van Sint Bruno, veroorzaakt door het groote Westersche Schisma, in 1380 een aanvang nam.

De patres capitulares, die in April 1380 in de Grande Chartreuse bijeen waren, konden zich niet vereenigen met het voorzichtige voorstel van de diffinitores, dat iedere prior met zijn convent ten aanzien van de obediëntie de partij zou volgen van den bisschop van het betrokken diocees. In de algemeene vergadering ontstond verwarring. De Clementijnen, die er in de meerderheid waren, hielden vast aan hun zienswijze en de generaal der Orde, Guillaume de Raynal, verklaarde te staan aan de zijde van Paus Clemens. Hierdoor voltrok zich een scheuring in de Orde. De aanhangers van den Paus van Rome verlieten het generaal kapittel. Feitelijk was toen de Orde in twee takken gesplitst. De Grande Chartreuse bleef het middenpunt van de kartuizers, die aan den Paus van Avignon gehoorzaamden, terwijl het andere gedeelte der Orde een eigen bestuur vormde, dat aanvankelijk zijn zetel had in Italië, doch sedert 1391 gevestigd was in het kartuizerklooster te Seitz (Stiermarken). Deze tijdelijke scheuring heeft tot het jaar 1410 geduurd⁶⁶.

De Italiaansche, Duitsche en Engelsche kloosters waren, behoudens uitzonderingen, in het algemeen al aanstonds de

(64) SAB, n° 3780.

(65) *Ibidem* n°s 4652 en 4653.

(66) Le Couteulx, VI, 248-250 ;

partij der Urbanisten toegedaan, terwijl de Fransche, Spaansche en Schotsche de zijde van Avignon hielden. Aanvankelijk nochtans legden verschillende huizen aan weerszijden in deze twisten een neutraliteit aan den dag. Meer dan een prior aarzde in den beginne om zijn houding te bepalen. In 1382 is echter op bevel van Paus Urbanus te Rome een vergadering belegd van de prioren uit de Urbanistisch gezinde provinciën der Orde. Zij verwierpen het gezag van den toenmaligen prior der Grande Chartreuse en kozen den prior van Napels, Joannes de Baro, tot prior-generaal. Onder diens leiding werden krachtige tuchtmaatregelen genomen tegen degenen, die tijdens het schisma met de Grande Chartreuse in relatie zouden blijven. Ook de neutraliteit werd ernstig veroordeeld⁶⁷. Een soortgelijke activiteit is echter evenzeer van Clementijnsche zijde aan den dag gelegd.

In de Picardische provincie hadden de op het tegenwoordige Fransche grondgebied gelegen huizen zich al spoedig geschaard onder de Grande Chartreuse. De kartuizers van Luik, Zeelhem en Gent en de monialen te Brugge hadden stelling gekozen ten gunste der Urbanisten. Hun confraters van Geeraardsbergen hebben zich in 1383 uitgesproken voor de andere partij. Ook die van Edingen en van het Kiel bij Antwerpen neigden daartoe over. In den boezem van verschillende conventen werd evenwel nog een pijnlijke tweestrijd gestreden. Onder de conventualen was verschil van inzicht. Zulks was, naar het schijnt, ook met de communautiteit van Genadedal het geval. De verwarring, welke van deze omstandigheden het gevolg was, had op de kloosters een nadeeligen invloed

(67) Le Couteulx, VI, 294-297 (« Omnes autem personas Ordinis cujuscumque gradus, sexus vel conditionis existant, quae cum eodem Domino nostro Summo Pontifice fideliter non tenerent, vel viam perditionis, indifferentiae scilicet et neutralitatis sequerentur, ex nunc prout ex tunc, omni Ordinis beneficio decernimus esse privatas »).

(68) Le Couteulx, VI, 412-413, 441, 443-444, 452, 489, 537-538; Prims, V, 2° boek, 93-98, 147-164, 252-264.

en heeft somtijds met de beste bedoelingen heftige vormen aangenomen.

Ook de landsheeren mengden zich in de kwestie en steunden krachtig de partij, die zij voorstonden. Lodewijk van Male is tot aan zijn dood (1384) voor Urbanus VI gebleven. Hertog Philips de Stoute in het bijzonder heeft in dit opzicht zijn invloed doen gelden ten gunste van de Clementijnen. Het heeft echter tot de negentiger jaren geduurd, eer de strijd ten aanzien van sommige conventen een beslissing bracht. In het vervolg van deze beschrijving zal blijken, hoe de kartuizers van Genadedal eerst in 1395 na vele wederwaardigheden zijn genoopt toe te treden tot den tak der Clementijnen⁶⁸.

Ongetwijfeld heeft het convent van Genadedal tijdens de bewogen jaren 1382-1385 overlast gehad van de krijgsvorrichtingen der Gentenaren rondom de stad. Bijzonderheden aangaande de lotgevallen van het klooster in deze periode zijn echter niet bekend.

JAN ZAS (138.-1390).

Jan Zas (Zasse, Sassijs) vindt men als prior van Genadedal vermeld in een aantal akten, waarvan de oudste is gedagteekend 17 Februari 1384 en de jongste 1 Augustus 1390⁶⁹. In laatstgenoemd jaar schijnt hij het bestuur van het huis te hebben neergelegd.

In 1390 vertoefde de prior van Brugge bij de kartuizers van Herne bij Edingen⁷⁰. In hetzelfde jaar of kort daarna is hij vicarius geworden van de monialen van Sint-Anna te Brugge. In deze functie heeft hij tevergeefs getracht het convent te winnen voor de Clementijnsche obediëntie. Onder

(69) SAB, n^{rs} 4787, 4667, 4679, 4684, 4683, 4685, 4792, 4693, 4635, 4793, 4697, 4694, 4692, 4702, 4698.

(70) Lamalle, 19, 38, 182. De kronieken van Herne zijn op dit punt tegenstrijdig en onduidelijk.

leiding van haar voortreffelijke priorin Maria van Huelen⁷¹ handhaafden de zusters krachtig haar standpunt en bleven ondanks de grootste wederwaardigheden trouw aan het generaal kapittel van Seitz. Ten slotte is Jan Zas in 1395 vertrokken naar het klooster bij Geeraardsbergen, dat zich twaalf jaren te voren had uitgesproken voor den Paus van Avignon. Hier is hij in 1396 prior geworden. Jan van Delden⁷², professor van de chartreuse bij Arnhem, is zijn opvolger geworden als vicarius van de kartuizerzusters.

TYDEMAN GRAEUWERT (1390-1391).

Graeuwert⁷³ was geboren uit een bekend Utrechtsch geslacht. Zijn ouders worden in het necrologium van het kartuizerklooster te Utrecht genoemd Henricus de Capella en Deliana. Tydeman had omstreeks 1370 bij de kartuizers van het «Hollandsche Huis» buiten Geertruidenberg het kleeft van Sint Bruno ontvangen. Een jaar later vond daar zijn professie als monnik plaats.

Le Couteulx deelt mede, dat hij reeds weinige jaren na zijn professie prior van het Geertruidenbergsche convent is geworden. Vermoedelijk is hij in 1374 hier als prior opgetreden. In 1378 is hij uit deze functie ontheven en belast met het bestuur van de chartreuse bij Luik. Zijn opvolger te Geertruidenberg was Boudewijn van Amsterdam. In 1380 evenwel is Jacob van Liedekerke, monnik van Genadedal, prior van de Luiksche kartuizers geworden, terwijl Graeuwert

(71) Le Couteulx, VI, 538, VII, 31-32; Le Vasseur I, 559.

(72) NNBW, VI, 384-385.

(73) Le Couteulx, VI, 447-448, 472-473, VII, 361-363; Le Vasseur, III, 497-498; BMHG, IX, 133-140, 155, 317, 322, 346; *Nieuwlicht*, 309-317 Volgens den *Catalogus priorum cartusiae Leodiensis* (Staatsarchief Luik, obituaire de la chartreuse de Cornillon, f. 62) zou Graeuwert gedurende 7 jaren en wel 1378-1385 prior te Luik zijn geweest. Uit oorkonden blijkt evenwel, dat in 1377 D. Ponsardus daar prior was, in 1378 (11 Juni) Graeuwert, en reeds in 1380 diens opvolger Jacob van Liedekerke, die tot dan toe het klooster bij Edingen had bestuurd (vgl. *Lamalle*, 34-35).

andermaal de leiding verkreeg van het huis zijner professie.

Graeuwert's tweede prioraat te Geertruidenberg heeft slechts twee jaren geduurd, want in 1382 is hij wederom vervangen door Boudewijn van Amsterdam. Deze wisseling hield wellicht verband met de moeilijke omstandigheden, welke de tijdelijke scheuring in de Orde tengevolge van het Westersche Schisma had veroorzaakt. In 1382 toch had het convent van Geertruidenberg, dat zich tot dan toe onder invloed van den landsheer in het groote conflict neutraal had gehouden, de zijde der Urbanisten gekozen⁷⁴. Graeuwert, die steeds zeer geijverd had om de eenheid in de Orde te handhaven⁷⁵, had wellicht in 1382 zijn standpunt nog niet bepaald. Althans weet Le Couteulx van hem mede te deelen dat hij zich gedurende eenige jaren neutraal heeft gedragen.

Le Vasseur vermeldt, dat Graeuwert achtereenvolgens prior is geweest van de kloosters te Geertruidenberg, Sint-Maartensbosch bij Geeraardsbergen, Luik, Brugge en Utrecht, terwijl Le Couteulx bepaaldelijk bericht, dat hij het prioraat te Utrecht in 1398 heeft verwisseld met dat te Geeraardsbergen. Deze laatste mededeeling is niet aannemelijk omdat het convent van Geeraardsbergen reeds sedert 1393 positief aan den kant der Clementijnen stond. Ik houd het er daarom voor, dat Graeuwert tusschen 1382 en 1390 nog eenigen tijd prior van Sint-Maartensbosch is geweest. Daaromtrent heb ik elders evenwel geen nadere aanwijzingen aangetroffen. In deze jaren is Graeuwert een overtuigd aanhanger van den Urbanistischen tak der Orde geworden.

Het bestuur van dezen tak benoemde hem in 1390 tot prior van Genadedal, welk convent op dat tijdstip ten aanzien van de verwarrende kerkelijke twisten deels de eene, deels

(74) Le Couteulx, VI, 297.

(75) Le Couteulx, VII, 362, waar verwezen wordt naar de thans verloren chartae van het generaal kapittel van de jaren 1378, 1380 en 1390.

de andere partij was toegedaan. Het meerendeel echter was het eens met de opvattingen van den nieuwen prior. Deze toestand vergde ook hier veel van zijn beleid. In 1389 had hertog Philips de Stoute reeds een grooten aandrang uitgeoefend op de kloosters in Vlaanderen⁷⁶, om de zijde te kiezen van den Paus van Avignon. Twee jaren later legde hij in dat opzicht ten aanzien der kartuizers opnieuw een groote activiteit aan den dag en stelde hij alles in het werk om zijn inzicht door te drijven.

Inmiddels was Graeuwert in 1391 ontheven van het prioraat te Brugge. Reeds tijdens zijn verblijf in het Brugsche klooster was bij zijn jeugdvriend Zweder van Gaesbeek het voornemen gerijpt om bij Utrecht een chartreuse te stichten. Het bestuur der Orde zond Graeuwert in 1391 als rector daarheen, om de nieuwe nederzetting voor te bereiden. Deze was in 1397 zoover voltooid, dat zij door het generaal kapittel van Seitz voor de Orde kon worden geïncorporeerd. Hiermede was het levenswerk van Graeuwert volbracht. Hij verkreeg in 1398 ontheffing van den bestuurslast, « quia senex erat et satis simplex in temporalibus ». Op 6 October 1415 is hij in het kartuizerklooster Monnikhuizen bij Arnhem, waar hij tijdelijk gastvrijheid had moeten zoeken wegens den tegenspoed, welke het Utrechtsche convent door watersnood had getroffen, gestorven en begraven.

Dirk Bruyne, monnik van Genadedal en Graeuwert's opvolger in het prioraat te Brugge, is een der eersten geweest, die het klooster buiten Utrecht is komen bevolken. Na het aftreden van Tydeman Graeuwert in 1398 is aan Bruyne het bestuur van dat huis opgedragen.

(76) Le Couteulx, VI, 412-413, 441-444, 452, 489; *Geschiedenis van Vlaanderen*, III (Brussel, z. j.), 64-66; A. van Zuylen van Nyevelt, *Episodes de la vie des Ducs de Bourgogne à Bruges* (Brugge, z. j.), 122-126.

DIRK BRUYNE (1391-139..).

Dirk Bruyne⁷⁷ was professus van het Brugsche huis. Wellicht heeft hij behoord tot het aanzienlijke geslacht de Brune⁷⁸. Waarschijnlijk in het jaar 1391 heeft hij het bestuur van het klooster aanvaard. In een akte van 20 December 1391 vindt men hem reeds als prior genoemd. Ook in een akte van 31 Mei 1392 wordt hij als prior vermeld. Vermoedelijk heeft hij Genadedal bestuurd tot 1395.

Wegens de verdeeldheid van de Picardische provincie tijdens het Schisma had het Urbanistisch generaal kapittel in 1388 aan twee prioren uit de naburige provincia Alemanniae Inferioris, te weten dien van Monnikhuizen bij Arnhem en dien van Geertruidenberg, opgedragen om de Urbanistisch gezinde huizen in de provincia Picardiae te visiteeren⁷⁹. Ook in de volgende jaren schijnen deze twee prioren daarmede belast te zijn gebleven. Hun werd in 1392 door de patres capitulares bevolen, zorg te dragen voor de monniken en broeders, die wegens hun Urbanistische gezindheid moesten uitwijken uit die kloosters der Picardische provincie, welke den Paus van Avignon aanhingen. Tevens ontvingen de Duitsche prioren de opdracht, deze uitgewekenen welwillend te ontvangen⁸⁰. Vele kartuizers hebben in de negentiger jaren der veertiende eeuw aldus uit verschillende huizen in Henegouwen en Vlaanderen en ook uit de chartreuse bij Antwerpen tijdelijk een toevlucht gezocht in andere kloosters in en buiten de Picardische provincie.

(77) Le Couteulx, VI, 447-448, 472-474, 537-538; Le Vasseur, III, 333; BMHG, IX, 155, 316, 363; SAB, nos. 4708, 4699, 4709.

(78) Gailliard, VI, 162-169.

(79) Le Couteulx, VI, 452; *Monnikhuizen*, 31. In verband met de vijandige houding van Philips den Stoute had niemand uit de Picardische provincie het gewaagd in 1388 naar Seitz te reizen.

(80) c. 1392: « Ordinamus auctoritate capituli generalis, quod visitatores provinciae Picardiae transmittere possint quascumque personas Ordinis venientes de schismatis ad provincias Alemanniae Superioris vel Inferioris, prout eorum conscientis videbitur. Injunctes singulis Prioribus ut eos sine contradictione benigne recipere teneantur, nisi forte locis carerent ».

Het convent van Genadedal leefde in deze jaren nog voort onder zeer bewogen omstandigheden. Zoo kwam in den zomer van 1394 een schip aan de kade te Antwerpen, waaruit onder gewapend geleide twaalf kartuizers ontscheept werden. Zij waren op last van den Clementijnsch gezinden hertog van Bourgondië door den baljuw van Vlaanderen uit hun klooster te Brugge gehaald, eerst naar Sluis gebracht, en daarna geleid naar de chartreuse op het Kiel bij Antwerpen, waar zij werden gesteld onder het gezag van den prior Willem van Wadenoyen. De rekening van den Antwerpschen schout, welke de onkosten van dit vervoer naar het Kiel vermeldt, voegt er aan toe: « où ils sejournerent certaine espace de temps, et depuis furent menés à Gosnay ».

De hier bedoelde Brugsche conventualen zijn derhalve na eenigen tijd vervolgens overgeplaatst naar de chartreuse du Val-Saint-Esprit te Gosnay. Of de prior Dirk Bruyne mede het slachtoffer is geweest van deze transporten, wordt nergens bevestigd. Hoe dit ook zij, ten slotte is hij uitgeweken naar het Sticht. In April 1395 is hij te Utrecht aangekomen, waar hem door zijn voorganger als prior van Genadedal, Tydeman Graeuwert, die als rector de leiding had van de in wording zijnde nieuwe nederzetting der Orde nabij de Vecht, een cel werd aangeboden.

Toen Graeuwert in 1398 werd ontheven van het prioraat der Utrechtsche kartuizers, heeft het generaal kapittel van Seitz Dirk Bruyne benoemd tot zijn opvolger. Hij heeft dit ambt in de moeilijke jaren, toen de bouw van het klooster en de uitbouw der stichting vele bijzondere zorgen medebrachten, bekleed tot 1401. In dat jaar verleende het bestuur van de Urbanistische tak der Orde hem op zijn herhaald verzoek « misericordia ». Dirk Sloyer volgde hem op als prior van Nieuwlicht ⁸¹.

(81) *Nieuwlicht*, 316-318.

Nadat in het voorjaar van 1410 de eenheid in de Orde was hersteld, kon Bruyne naar het huis zijner professie in Brugge terugkeeren. Wij zullen hem hier in 1415 andermaal als prior zien optreden.

HERMAN CLINCKE (1395-1410).

Clincke ⁸² was professor van het klooster Monnikhuizen bij Arnhem. Misschien stamde hij uit het Drentsche adellijk geslacht van dien naam, ook Van Runen geheeten. In welk jaar zijn prioraat te Brugge precies is aangevangen, staat niet vast. De oudste akte, die hem als zoodanig noemt, is van 19 December 1396. Zeer waarschijnlijk is hij dus in 1395 als prior opgetreden en is hij de onmiddellijke opvolger van Dirk Bruyne. Tot zijn dood, 16 Juni 1410, is Clincke prior van Genadedal geweest ⁸³.

In het necrologium der Utrechtsche kartuizers staat hij ingeschreven op 22 Juni, in dat van het kartuizerklooster te Roermond op 15 Juni.

Bij den aanvang van zijn bestuur, namelijk in 1395, heeft het convent van Genadedal de zijde der Urbanisten verlaten en zich gesteld onder het bestuur van de Grande Chartreuse. De prior van Kiel bij Antwerpen, Willem van Wadenoyen, ontving de opdracht om het klooster te visiteeren ter bevestiging van zijn nieuwe houding ten aanzien van het schisma ⁸⁴.

Tijdens het bestuur van Clincke hebben de kartuizers van Brugge een confoederatio, een bijzondere gebedsgemeenschap, aangegaan met hun confraters van Kiel. Het generaal kapittel

(82) *Anniversaria Cartusiae Ruremundensis* (hs. Redemptoristenklooster, Nijmegen); SAB, nos. 1401, 4786, 4813, 240 en 518; *Lamalle*, 41-42; BMHG, IX, 281; *Maandblad Nederl. Leeuw*, LV, 433-436.

(83) c. 1411: « Obiit D. Hermannus, prior domus Brugis, qui habet plenum cum psalteriis monachatum, scribatur cum primo anniversario occurrente ».

(84) *Le Couteulx*, VI, 537-538.

(85) *Prims*, V, 3de boek, 172 en 174.

had daarvoor in 1398 toestemming verleend, waarna in Augustus van dat jaar zulk een vereeniging tot stand is gekomen⁸⁵.

De laatste dagen van Clincke's leven zijn verblijd door een gebeurtenis, welke voor de Orde van groote beteekenis was, namelijk het einde van de scheuring en het herstel van de eenheid. Onmiddellijk na het Concilie van Pisa en de pauskeuze van Alexander V werd in beide takken der Orde gestreefd naar hereeniging. Nadat in Seitz in 1409 het laatste generaal kapittel der Urbanistische tak was gehouden, bleven enkele prioren daar achter om den prior-generaal met raad en daad ter zijde te staan. Deze waardigheid werd toen bekleed door D. Stephanus Maconi, die voordat hij kartuizer was, secretaris is geweest van de H. Catharina van Sienna. Onder de voorbedoelde raadsliden bevond zich ook Hendrik van Coesfeld, prior van het Geertruidenbergsche klooster, die ook als ervaren visitator groote ervaring en gezag had. In Januari 1410 had op initiatief van den prior-generaal van Seitz een vergadering plaats van de voornaamste prioren zijner obediëntie, welke ook is bijgewoond door eenige Fransche prioren. In deze bijeenkomst, waar ook Coesfeld tegenwoordig was, werd het plan der hereeniging voorbereid. In de daaropvolgende maand April kwam Maconi, vergezeld onder meer door Coesfeld, in het oude moederklooster bij Grenoble aan, waar het generaal kapittel een aanvang nam. Onder leiding van 8 diffinitoren, waaronder zich 4 Urbanisten bevonden — Hendrik van Coesfeld behoorde tot dit viertal — werd tot hereeniging besloten, dank zij ook het beleid der Duitschers. De beide prioren-generaal, Maconi en Ferrer (broeder van den H. Vincentius Ferrer), traden af en men koos tot «prior Cartusie», generaal der Orde, Jean de Griffenberg, een geboren Duitscher, die toen prior was van de chartreuse bij Parijs⁸⁶.

(86) Le Couteulx, VII, 258-281; GC, 6, 89-95.

Hendrik van Coesfeld is op hetzelfde generaal kapittel benoemd tot eerste visitator van de Picardische provincie. Reeds in Juli 1410 bevond hij zich in die hoedanigheid bij de kartuizers van Brugge. Daar overviel hem een korte ziekte, die op 9 Juli 1410 zijn overlijden ten gevolge had. Hij werd in het klooster Genadedal begraven. Het heengaan van dezen uitmuntenden monnik beteekende voor de geheele Orde een gevoelig verlies⁸⁷.

HENDRIK BECKBEECK VAN OLDENZAAL (1410-1415).

Deze prior was monnik van het klooster Monnikhuizen bij Arnhem⁸⁸. Zijn naam komt evenwel niet voor in den *Elenchus confratrum Carthusianorum domorum Confluentiae, Treviris, Coloniae et Gelriae defunctorum ab anno 1350 usque ad annum 1524*⁸⁹. Deze lijst blijkt echter, wat de 14de en het begin der 15de eeuw betreft, niet volledig te zijn. Toen in 1393 de stichting van een nieuw klooster bij Amsterdam werd aangevangen, is Beckbeeck met enkele andere initiatores derwaarts gezonden. Hij werd als rector met de leiding belast. Onder de eerste monniken te Amsterdam bevond zich ook Albert Kivet⁹⁰. Vermoedelijk had Beckbeeck nog de leiding, toen het huis in 1398 door de Orde werd geïncorporeerd, zoodat hij het was, die in dat jaar optrad als eerste prior der Amsterdamsche kartuizers.

In 1404 is de prior van dit klooster uit zijn ambt ontheven. Berichten over zijn bestuur aldaar hebben wij verder niet aangetroffen. Wel is van Beckbeeck bekend, dat hij aan het

(87) Zie over hem: *Monnikhuizen*, 23-30; AGAU, LVIII, 112-115.

(88) Le Couteulx, VI, 504; *Codex diplomaticus Neerlandicus*, uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, IIe serie, 1^e afd. (Utrecht 1852), blz. 135-137; SAB, n° 5291; *La Flandre*, 3me vol. (1869-1870), blz. 377-381; *Monnikhuizen*, 31; *Amsterdam*, 30, 36-40.

convent van Amsterdam verschillende en belangrijke boeken heeft geschonken. Zoowel vóór zijn intrede in het klooster als tijdens zijn kloosterleven heeft hij een aantal boeken afgeschreven. Men kan hem dus noemen niet alleen den grondlegger van het Amsterdamsche convent, maar ook van de boekerij van dit huis.

Beckbeeck is als prior van Genadedal 16 Januari 1415 gestorven⁹¹.

Onder zijn prioraat, namelijk 6 November 1412, ontviel aan het convent door den dood de monnik David de Bode⁹², die als geestelijk schrijver eenig werk heeft nagelaten. Raissius⁹³ deelt mede, dat een zekere David Cartusianus heeft geschreven een *Compendium de vita spirituali*. (Inc.: Si vis in spiritu proficere... Expl.: ...et nullam reverenciam exhibere). Aangezien David de Bode de eenige monnik met den naam David is, die in de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse betreffende de huizen in de Nederlanden voorkomt, moet hij de bovenbedoelde David de Kartuizer zijn⁹⁴. Twee handschriften van dit tractaat worden bewaard in de Kon. Bibl. te Brussel (codex 2384, fol. 24 v.-31 v., en codex 1532, fol. 69-73 v.). Ook de Utrechtsche universiteitsbibliotheek bezit er een (codex 178, fol. 150 b-153 a)⁹⁵.

Een belangrijk besluit ten aanzien van de kartuizerkloosters in de Nederlanden werd in het voorjaar van 1411 door het

(89) Hs. Stadtarchiv Trier, fol. 27 e. v.

(90) NNBW, V, 300.

(91) c. 1415: « Obiit D. Henricus de Oldenzal, prior domus Brugis ».

(92) c. 1413: « Obiit D. David dictus de Bode, monachus sacerdos domus Vallis Gracie prope Brugas »; vgl. BMHG, IX, 333; *La Flandre*, 3^e vol. (1869-1870), blz. 377-381, vermeldt als zijn sterfdag 24 October.

(93) Raissius, appendix.

(94) Le Couteulx, VII, 332.

(95) Een *Epistola fratris David ad novitios* vindt men in de Kon. Bibl. te Kopenhagen, Gl. Kongl. S. Tott. n. 78 (gedateerd 1449). In de universiteitsbibliotheek te Utrecht berust een tractaat *Apylogus David Carthusiensis de exteriori homine* (Inc.: Esto Deo devotus...) (Codex n° 384, fol. 23 a - 27 a).

generaal kapittel genomen. De zeer uitgestrekte Picardische provincie werd namelijk in twee nieuwe provinciën verdeeld. Wegens het groote aantal kloosters, dat allengs in dit ressort was ontstaan, en de aanmerkelijke afstanden was de geregelde visitatie te moeilijk geworden. Daarenboven leidde het taalverschil tot bezwaren, aangezien het niet gemakkelijk viel steeds voor de visitaties geschikte personen te vinden, die beide talen beheerschten⁹⁶.

Bij de Zuid-Picardische provincie (provincia Picardie propinquieris) werden ingedeeld de huizen van Mont-Dieu, Val-Saint-Pierre bij Vervins, Noyon, Valenciennes, Sint-Omaars, Abbeville, Gosnay, Gosnay (monialen), Montreuil-sur-Mer en Doornik.

De Noord-Picardische provincie (provincia Picardie remotioris) zou omvatten de volgende kloosters: Herne bij Edingen, Brugge, Kiel bij Antwerpen, Geeraardsbergen, Geertuidenberg, Zeelhem, Gent, Luik, Brugge (monialen)⁹⁷.

Sedert 1411 heeft het convent van Genadedal tengevolge van deze nieuwe indeeling meer in het bijzonder contact gehad met de huizen, welke tot laatstvermelden kring behoorden. Aanvangende met het jaar 1474 is de Noord-Picardische provincie in de Orde steeds genoemd de Dietsche provincie (provincia Teutoniae)⁹⁸.

(96) Le Couteulx, VII, 302. De motiveering van dit besluit luidde: « Cum Provincia Picardiae juxta formam Statutorum nostrorum de biennio in biennium non possit commode visitari propter multiplicationes domorum distantiamque locorum et varietates idiomatum, nec personae possint faciliter reperiri quae sciant utrasque linguas, prout visitatoribus et personis visitandis est expediens et necessarium, idcirco laboribus parcentes, sumptibus et evagationibus, ac etiam salutis et consolationi personarum Ordinis providere volentes... ».

(97) In den loop der 15de eeuw zijn nog daarbij gekomen de huizen bij Utrecht, Amsterdam, Arnhem, Zierikzee, Scheut, s'Her-togenbosch, Delft, Kampen en Leuven.

(98) *Lamalle*, 73.

DIRK BRUYNE (1415-1423).

Zeer waarschijnlijk is Bruyne, toen hij andermaal tot het prioraat van het Brugsche huis geroepen werd, de onmiddellijke opvolger geweest van Hendrik van Oldenzaal. In akten van 19 Aug. 1417 en van 4 Juni 1418⁹⁹ vindt men hem als zoodanig genoemd.

Bij voormelden brief van 19 Aug. 1417 werd een associatio gesloten tusschen prior en convent van Gent en prior en convent van Genadedal.

Onze bronnen noemen geen ander, die tusschen 1418 en 1423 prior van het klooster zou zijn geweest. Vermoedelijk is dus Dirk Bruyne degene geweest, die in 1423 op zijn dringend verzoek wegens hoogen leeftijd van het generaal kapittel ontheffing uit zijn ambt heeft verkregen¹⁰⁰. Vijf jaren later, 22 September 1428, is hij te Brugge gestorven¹⁰¹. Bij zijn dood was hij vicarius van het convent.

PIETER FAMENSONE (1423-142..).

Pieter Famensone¹⁰² was eenige jaren procurator van Genadedal geweest. In een akte van 18 Maart 1424 wordt hij als prior genoemd. Hij zal dus degene zijn, die in 1423 het prioraat van Bruyne heeft overgenomen.

Hoe lang hij het huis heeft bestuurd, kon aan de hand van onze bronnen niet worden uitgemaakt. Bij zijn dood, 2 Juli 1427, was hij oud-prior¹⁰³.

Toen in 1421 het kartuizerklooster bij Geertruidenberg

(99) SAB, n°s 4257 en 4068. Zie over Dirk Bruyne voorts blz. 25-27 van deze bijdrage.

(100) c. 1423 : « Priori Brugis propter suum senium et ad magnam instantiam fit misericordia ».

(101) c. 1429 : « Obiit D. Theodoricus Broune, quondam prior domus prope Brugis ». Vgl. BMHG, IX, 316.

(102) SAB, n°s 4853, 4859, 4877, 6221 ; *La Flandre*, 3me vol. (1869-1870), 377-381.

(103) c. 1428 : « Obiit D. Petrus Famesone, dudum prior domus Vallis Gracie prope Brugis ».

door den Sint-Elisabethsvloed ernstig in zijn gebouwen en goederen werd getroffen, heeft Genadedal langen tijd aan eenige conventualen van dat huis gastvrijheid verleend. Nog in 1427 schijnen de kartuizers van Geertruidenberg de gevolgen van deze ramp niet te boven te zijn gekomen, want het generaal kapittel bepaalde in dat jaar, dat twee monniken van het Hollandsche Huis, die als hospites te Brugge verbleven, niet zouden terugkeeren voordat het klooster hunner professie in betere omstandigheden zou zijn gekomen. Dit betrof Jan van Asperen en Jacob Gerritsz¹⁰⁴.

In 1425 is een monnik uit Brugge naar Amsterdam gedirigeerd, namelijk Jacob van Westkapelle, die reeds als hospes te Utrecht verbleef¹⁰⁵. 's Jaars daarna is deze naar het klooster Johannesberg bij Freiburg i. Br. gezonden¹⁰⁶.

HENDRIK VAN DER LAEN (142..-1433).

De prior, die thans in de reeks volgt, Hendrik van der Laen¹⁰⁷, was geboren te Ysselstein in het bisdom Utrecht. Zijn ouders heetten Everardus en Sophia. Hij studeerde aan een universiteit en behaalde daar den graad van magister. Aanvankelijk was hij seculier priester, vicarius beneficiatus van den Utrechtschen Dom en van het Sint-Nicolaas-altaar

(104) c. 1427 : « Et D. Joannes de Asperen et D. Jacobus Gerardi, monachi hospitantes ibidem [sc. in domo Brugis], maneant in dicta domo, quousque domus Hollandiae, cujus sunt professi, ad meliorem perseverit fortunam ».

(105) c. 1425 [in domo Amsterdamensi] : « Et D. Jacobum de Westcapella, monachus domus prope Brugas, illuc mittendum in caritate recipiant sub taxa 25 coronarum annuatim ». [in domo Trajecti] : « Et D. Jacobus de Westcapella, professus domus Brugis, vadat ad domum Amsterdamensem ad hospitandum ad Ordinis voluntatem ».

(106) c. 1426 [in domo Amsterdamensi] : « Et D. Jacobus de Westcapella, hospes eiusdem domus, vadat ad domum Friburgi ad hospitandum, et domus sua de Brugis solvet pro eo 15 scuta auri annuatim, aut revocet eum ad domum suam ».

(107) BMHG, IX, 155, 224, 245, 254, 279 ; SAB, n°s 4899, 4908, 4913 ; *Nieuwlicht*, 224-325.

in de kerk te Abcoude ¹⁰⁸. In het jaar 1422 is hij als novice ingetreden bij de kartuizers van Nieuwlicht buiten Utrecht. Een jaar later is hij daar als monnik geprotest, na afstand te hebben gedaan van zijn beneficiën ¹⁰⁹. Het klooster ontving bij die gelegenheid van hem vijf morgen lands bij Ysselstein en voorts eenig geld en huisraad. Ten bate van de librye van het convent heeft hij eenige boeken afgeschreven.

Toen de Utrechtsche prior Albert Buer in 1426 is belast met het bestuur van het klooster bij Arnhem, werd van der Laen zijn opvolger te Utrecht. Lang heeft zijn prioraat aldaar niet geduurd, want reeds omstreeks 1427 is hij daarvan ontheven om de leiding van Genadedal te aanvaarden. De oudste akte, waarin Hendrik van der Laen genoemd wordt als prior van de kartuizers te Brugge, is van 31 Juli 1428 ¹¹⁰. In 1433 heeft hij dit officie neergelegd, waarna hij is teruggekeerd naar het huis zijner professie. Hier is hij 4 Januari 1438 gestorven en begraven aan de westzijde van het groote pand bij den buitenmuur.

OTTO AMELISZ. VAN MOERDRECHT (1433-1438).

Otto Amilii de Moerdrecht ¹¹¹ was geboortig uit Montfoort in het bisdom Utrecht. Vandaar, dat men hem ook vermeld vindt als Otto van Montfoort. Hij heeft gestudeerd aan de Parijsche universiteit. Zijn determinatio vond daar

(108) In 1422 wordt hij nog vermeld als secretaris van het Domkapittel, hetgeen hij in 1411 vermoedelijk reeds was. (Mr. S. Muller Fz., *Catalogus van het Archief der Staten van Utrecht*, Utrecht, 1915, blz. VII).

(109) Bul van Paus Martinus dd. 10 Oct. 1422 (*Arch. Vatic. Regesta Lateranensia*, vol. 232, f. 208).

(110) SAB, n° 4899. Het jongste stuk, waarin hij als prior te Brugge wordt vermeld, is van 5 Juni 1433 (n° 4913).

(111) Le Couteulx, VI, 474; Le Vasseur, I, 274; BMHG, IX, 155, 170, 246, 324, 364; Byvanck en Hoogewerff, *Noord-Nederlandsche Miniaturen in handschriften der 14^e, 15^e en 16^e eeuwen*, tekst ('s Gravenhage 1925), blz. XIII e. v.; *Oudheidkundig Jaarboek* 1929, blz. 136-145; *Nieuwlicht*, 324-327; SAB, n° 4914.

plaats in 1403 ¹¹². In hetzelfde jaar geschiedde ook die van «Henricus Morderecht de Montfordia», zijn broeder, die met hem te Parijs studeerde ¹¹³. De universitaire plechtigheid, die «inceptio» heette, had voor Otto van Moerdrecht ook in 1403 plaats. Een tijdgenoot van de genoemde gebroeders is geweest Jacob Becker van Amsterdam, die ook kartuizer te Utrecht is geworden en later het huis zijner professie als prior heeft bestuurd.

Otto van Moerdrecht is in 1412 kanunnik van den Utrechtschen Dom geworden, terwijl hij ook kanunnik is geweest van de Lieve Vrouwekerk te Aken. In 1423 volgde hij het voorbeeld van Hendrik van der Laen en heeft hij het kleed van Sint Bruno aangenomen in het klooster Nieuwlicht buiten Utrecht en 's jaars daarna vond zijn professie plaats, nadat hij te voren afstand had gedaan van zijn prebenden ¹¹⁴. In het necrologium van het Utrechtsche convent werd bij zijn overlijdensbericht opgeteekend: «In aedificationem et in exemplum plurimorum factus fureat noster confrater et monachus».

Behalve zes morgen land in Polsbroek verkreeg Nieuwlicht van hem een belangrijke som gelds. Bovendien heeft hij de boekerij van dat klooster met eenige handschriften verrijkt. Tijdens zijn noviciaatsjaar heeft Otto van Moerdrecht ten behoeve van de bibliotheek der Utrechtsche kartuizers een aantal boeken laten afschrijven ¹¹⁵, waarvan thans nog een

(112) Denifle-Chatelain, *Auctuarium Chartularii Universitatis Parisiensis*, I (Parisiis 1894), 616, 854, 858.

(113) Blijkens het necrologium der Utrechtsche kartuizers is hij later als extraneus bij hen begraven. (BMHG, IX, 316, 374, 389). Hector van Moerdrecht, monnik van het Utrechtsche kartuizerklooster, die 25 Mei 1465 is gestorven, was hun neef (BMHG IX, 272, 355).

(114) Supplieken van 30 April, 10 Mei en 6 October 1424 (*Arch. Vatic. Suppl.*, vol. 170, f. 298v, vol. 166, f. 165, vol. 172, f. 81v).

(115) Het liber benefactorum van de Utrechtsche kartuizers vermeldt: «Item fecit scribi Nicolaum de Lira super vetus testamentum in tribus voluminibus. Item sermones Jordani de tempore et de sanctis in tribus voluminibus sicut in libraria reperiri possint.

paar versierde codices in folio, afkomstig van Nieuwlicht, in de universiteitsbibliotheek te Utrecht worden bewaard ¹¹⁶.

Toen zijn prior, Hendrik van der Laen, omstreeks 1428 werd ontheven van het bestuur van het klooster bij Utrecht en werd belast met het prioraat bij de Brugsche kartuizers, heeft men Otto van Moerdrecht benoemd tot zijn opvolger. Hij heeft Nieuwlicht bestuurd tot 1433, in welk jaar hij naar Brugge is geroepen om daar Hendrik van der Laen als prior op te volgen. Als bestuurder van Genadedal is hij daar 7 Maart 1438 gestorven ¹¹⁷. Zijn overlijden vond plaats in het jaar, waarin de stad Brugge tengevolge van ziekte en hongersnood 1/5 van haar bevolking heeft verloren. Het Utrechtsche necrologium vermeldt abusievelijk als zijn sterfjaar: 1418 (BMHG, IX, 246).

GERARDUS VAN HAMME (1439-1441).

Na het overlijden van Otto Amelisz. van Moerdrecht is het klooster korten tijd bestuurd door een prior, wiens naam mij niet bekend is. Het generaal kapittel van 1439 heeft dezen uit zijn functie ontheven. Als zijn opvolger is toen aangewezen Gerardus van Hamme, voorheen prior van de chartreuse bij Geeraardsbergen. Deze is 30 Maart 1441 als prior van Genadedal gestorven ¹¹⁸.

Opmerking verdient, dat op 21 October 1443 bij de mo-

Item fecit scribi : brevarium ordinis diurnale, psalterium et statuta ac ceteros libellos ad cellam requisitos scilicet horas de divina agenda defunctorum et huiusmodi ». (*Kronijk van het Hist. Genootschap gevestigd te Utrecht*, 13^e Jaarg., 1857, 3^e serie, 3^e deel, blz. 129-146). Van Nicolaus de Lira zijn nog twee deelen te Utrecht bewaard.

(116) *Catalogus Codicum manu scriptorum Bibliothecae Universitatis Rheno-Traiectinae*, n°s 249, 252.

(117) c. 1438 : « Obiit D. Otto Aemilii quondam prior Trajecti et ultimo domus Vallis Gratiae prope Brugis ».

(118) c. 1441 : « Obiit D. Guerardus de Hammone (?), primo prior Sylvae Sancti Martini et ultimo domus Vallis Gracie prope Brugis ».

nialen van Sint-Anna is overleden zuster Amelberga van Hamme. Wellicht waren zij bloedverwanten ¹¹⁹.

JAN VOS (1441-1450).

Jan Vos ¹²⁰ heeft aanvankelijk behoord tot de Duitse Orde. In een oorkonde van 19 Augustus 1431 vindt men hem vermeld als procurator (schaffenaar) in het Duitse Huis te Utrecht. Ook schijnt hij ergens kommandeur te zijn geweest. In de jaren dertig der 15de eeuw is hij overgegaan naar de kartuizers. Hij ontving het kleed van Sint Bruno in het klooster Nieuwlicht bij Utrecht en werd er door een professie aan het huis verbonden. Weldra zag hij zich ook daar belast met de functie van procurator.

In het voorjaar van 1441 heeft de Grande Chartreuse hem naar Brugge gedirigeerd om daar als prior op te treden. Na een negenjarig bestuur van Genadedal is hij in 1450 daarvan ontheven en door het generaal kapittel benoemd tot prior van de Utrechtsche kartuizers als opvolger van Hendrik van Heeswijk. Volgens het *Chronicon Cartusiae Ultrajecti* heeft hij daar het priorschap « sapientissime et laudabiliter » vervuld.

In 1458 machtigde het generaal kapittel de visitatoren der provincie om hem zoo noodig op zijn verzoek wegens ouderdom en ziekte van zijn ambt te ontslaan, hetgeen nog in het zelfde jaar is geschied. Hij stierf te Utrecht 15 Februari 1462 ¹²¹. Zijn graf bevond zich in Nieuwlicht aan de westzijde van het groote pand (« magna Galilea », zooals de kartuizers hun groote kruisgang noemden) bij den buiten-

(119) Le Vasseur, IV, 21.

(120) Le Vasseur, I, 194 ; BMHG, IX, 155, 239, 355. Zie in het bijzonder ook mijn bijdrage *Jan van Eyck's H. Maagd met den Kartuizer en de Exeter-Madonna te Berlijn*, in : *Oud-Holland*, jaarg. LV, 1938, blz. 49-62.

(121) c. 1462 : « Obiit D. Joannes Vos, quondam prior domorum Vallis Gratiae prope Brugis et Novae Lucis Sancti Salvatoris prope Trajectum, habens anniversarium associandum. Obiit 15 Februarii ».

muur. Als prior te Utrecht is hij opgevolgd door Klaas Geritsz. van Haarlem.

Op de vraag, of Jan Vos is voortgekomen uit het in de 14de en 15de eeuw te Brugge en omgeving in aanzien zijnde adellijk geslacht Vos of De Vos, welks leden zooveel relaties met de kartuizers hebben gehad, moeten wij vooralsnog het antwoord schuldig blijven. In de uitvoerige genealogie De Vos, door Gailliard gegeven, schijnt hij niet voor te komen¹²². Ook in Utrecht hebben evenwel in de 15de eeuw families van dien naam geleefd, die de kartuizers van Nieuwlicht door schenkingen hebben begunstigd.

De knielende monnik, die als donator voorkomt op het beroemde paneel van Jan van Eyck « La Vierge au Chartreux » in de collectie van R. de Rothschild te Parijs, is het portret van Jan Vos. Deze Madonna-Rothschild moet in 1441, het sterfjaar van den meester, zijn geschilderd. Het schilderij was aanvankelijk geplaatst in de kloosterkerk van Genadedal. Het bevat een voorstelling van de H. Maagd met het Kind op den troon, terwijl aan weerszijden de H. Barbara en de H. Elisabeth van Hongarije zijn geplaatst. Het is op 3 Sept. 1443 door den Utrechtschen wijbisschop Martinus de Blija, bisschop van Majo¹²³, in het klooster bij Brugge plechtig gewijd als vroom aandenken aan den prior Jan Vos. De bisschop heeft bij die gelegenheid een aflatbrief achtergelaten, waarin de gunsten worden beschreven, welke hij heeft verbonden aan de vereering van de heiligen, afgebeeld op dit paneel, en ook van de heiligen, afgebeeld op twee kleinere panelen, aldaar aanwezig¹²⁴.

Een van deze twee kleinere stukken stelde voor rechts de Verrijzenis des Heeren en links de H. Maagd, terwijl Zij

(122) Gailliard, II, 350-578.

(123) NNBW, II, 877-879.

(124) Ze over dit alles zeer uitvoerig *Oud-Holland*, t. a. p.

het Kind op den schoot houdt en voedt. Het andere de Moeder Gods, haar Kind dragende.

Het paneel « De H. Maagd met den kartuizer » is in 1450, toen Jan Vos het prioraat te Brugge heeft verwisseld met dat van de chartreuse buiten Utrecht, althans omstreeks dien tijd, in het bezit gekomen van de Utrechtsche kartuizers, die het hebben geplaatst op het Sint-Barbara-altaar in hun kloosterkerk.

In het Kaiser-Friedrich-Museum te Berlijn wordt een paneeltje bewaard, dat algemeen aan Petrus Christus wordt toegeschreven. Het geeft, hoewel met groote variaties, dezelfde groep weer, met uitzondering van Sint Elisabeth. Het portret van Vos is hier echter wellicht een tiental jaren later geschilderd. Mogelijk is het vervaardigd omstreeks 1450, toen hij naar Utrecht is teruggekeerd, en is het eveneens afkomstig van Genadedal, waar men het gemis van Van Eyck's schepping heeft willen aanvullen en ook de herinnering aan den afgetreden kloosteroverste heeft willen levendig houden.

THOMAS DIRKSZ. VAN MYNEN (1450-1459).

Ook Thomas van Mynen¹²⁵ was monnik van het Utrechtsche kartuizerklooster. Omstreeks 1439 is hij prior van het huis zijner professie geworden als opvolger van Wouter Pelgrimsz. In 1443 heeft het generaal kapittel der Grande Chartreuse hem uit deze functie ontheven. Hendrik van Heeswijk volgde hem toen op in het bestuur van de chartreuse buiten Utrecht.

Toen Jan Vos in 1450 het prioraat van Genadedal verwisselde met dat van het Utrechtsche klooster, is Thomas van Mynen door het bestuur der Orde als zijn opvolger naar

(125) BMHG, IX, 155, 256, 261, 364 ; *Nieuwlicht*, 327.

Brugge gezonden. Tot aan zijn dood, 9 April 1459, is hij prior van dit convent geweest¹²⁶.

Tijdens het bestuur van Thomas van Mynen, namelijk 23 April 1455, stierf als clericus redditus bij de kartuizers van Genadedal Willem van Beieren. Deze was een natuurlijke zoon van hertog Jan van Beieren. Na eerst gehuwd te zijn geweest, was hij in 1452 hier in het klooster getreden, waar hij achtereenvolgens als reddiet was geprofest en priester is geworden¹²⁷.

Dat deze Willem van Beieren een natuurlijke zoon was van Jan van Beieren en niet van Willem VI, zoals Le Vasseur mededeelt, dat Willem in 1452 kartuizer is geworden en een zootje Willequin had, blijkt uit een akte van 3 September 1464, waarvan de tekst is afgedrukt bij A. Damme, *De buitenplaatsen te Heemstede, Berkenrode en Bennebroek* (Haarlem 1903), blz. 166-171. Philips de Goede verklaart daarbij een verzoek te hebben ontvangen «de nostre bien aimé varlet de chambre et joijelier Guillaume de Vlueten, bourgeois demourant en nostre ville de Bruges, contenant comme il ait gardé, nourry et gouverné par le temps et espace de onse ans ung josne filz appelé Willequin de Bavière, filz de feu Willem filz bastart de feu le Duc Jehan de Bavière, nostre oncle cui Dieu pardoint, lequel bastart père dudit Willequin se rendi chartreux en l'an mil quatre cens cinquante deux, et lors le dit Willequin n'estoit aagie que d'un an, et

(126) c. 1460 : « Obiit D. Thomas de Mynen, prior domus Vallis Gracie prope Brugis et alias prior domus Trajecti ».

(127) c. 1456 : « Obiit fr. Wilhelmus de Bavaria, clericus redditus professus et sacerdos domus Vallis Gracie prope Brugis »; Le Vasseur, I, 201; *La Flandre*, 3me Vol. (1869-1870), blz. 377-381.

(128) Dr. J. de Hullu en S. A. Waller Zeper, *Catalogus van de Archieven der Kleine Kapittelen en Kloosters* (Utrecht 1905), blz. 103, n° 641.

des lors fut envoyé au de suppliant qui depuis l'a tenu, nourry et gouverné notablement et l'a fait aler à l'escole, sans ce qu'il en ait eu de nous aucune chose, et tout sur l'espoir et soubz la confidence de nous qui par plusieurs fois avons dit que l'en recompenserions ». Als waardeering voor hetgeen Willem van Vlueten gedaan had voor het kind, «lequel Willequin est de nostre sang », schonk Philips de Goede hem bij gemelde akte een stuk land, genaamd 's Gravenmade, in de omgeving van Haarlem. In herinnering zij gebracht, dat de moeder van Philips de Goede een zuster was van Jan van Beieren.

Thomas' broeder Jan van Mynen heeft een tijdlang als prebendarius bij de Utrechtsche kartuizers gewoond in een cel, welke hij zelf heeft doen bouwen¹²⁸.

HENDRIK IUECK (?) (1459-1462).

Als opvolger van Thomas de Mynen dient Hendrik Iueck te worden aangemerkt. Hij heeft Genadedal tot 1462 bestuurd en is daar 10 Juni 1465 gestorven. Hij was professus van het convent¹²⁹.

WILLEM APSEL (1462-1465).

Willem ApSEL, ook genaamd Willem van Breda¹³⁰, was vermoedelijk in het begin der 15de eeuw geboren. Of hij uit

(129) *La Flandre*, 3me vol. (1869-1870), blz. 377-381; c. 1466 : « Obiit D. Henricus Iueck, monachus professus domus prope Brugis, qui alias fuit prior dicte domus ».

(130) P. Dorlandus, *Chronicon Cartusiense* (Coloniae 1609), 445 (Dorlant noemt hem abusievelijk prior van het klooster bij Edingen); Th. Petreius, *Bibliotheca Cartusiana* (Coloniae 1609), 115-117; Raissius, in *Elencho scriptorum*; F. V. Goethals, *Lectures relatives à l'histoire des arts, des lettres, des moeurs et de la politique en Belgique*, I, 23-24; Le Vasseur, III, 20-21; Lamalle, 22, 64, 68; E. Reusens, *Matricule de l'Université de Louvain*, I (Bruxelles 1903), blz. 243.

In het necrologium der Roermondsche kartuizers (18de eeuw) wordt ApSEL onjuist vermeld als « professus domus Trevirensis ». (*Anniversaria Cartusiae Ruremundensis*, hs. Redemptoristenklooster te Nijmegen, 6 Aug.).

Twee andere kartuizers uit de 15de eeuw, die eveneens Willem van Breda heetten, moeten van ApSEL worden onderscheiden, namelijk degene, die 7 Nov. 1440 te Gosnay is gestorven, en degene, die 22 Sept. 1468 te Roermond is gestorven. (Vgl. NNBW, VIII, 214-215).

een adellijk geslacht stamde, zooals Petreius en Raissius vermelden, staat niet vast. Hij studeerde aan de Leuvense universiteit, waar hij 2 Februari 1429 den graad van baccalaureus artium heeft behaald. Nog in hetzelfde jaar of in 1430 trad hij in het kartuizerklooster te Herne bij Edingen. Een jaar later werd hij daar door den prior Jan de Montegys tot de professie toegelaten.

Het generaal kapittel van 1462 benoemde Apsel tot prior van het Brugsche huis. Na een driejarig bestuur is hij bij gelegenheid van een visitatie ontheven van dit prioraat. Dit geschiedde in September 1465, waarna hij is teruggekeerd naar het huis zijner professie. Daar is hij 5 Augustus 1471 gestorven¹³¹.

In het laatste jaar van zijn bestuur te Brugge, 30 Juli 1465, ontviel de clericus redditus Pieter Adornes door den dood aan het convent. Deze was burgemeester van Brugge geweest en had een pelgrimstocht naar het Heilig Land gedaan. Na het overlijden van zijn echtgenoot Elisabeth Braederyckx was hij in 1454 reddiet bij de kartuizers geworden. Dit echtbaar werd afgebeeld op het tweede raam aan de noordzijde van de Jerusalemkerk te Brugge. Het geslacht Adornes, dat van adellijken Genueeschen oorsprong was, heeft in de 15de eeuw verschillende kartuizers voortgebracht. Pieter's kleinzoon Maarten Adornes zullen wij 1491-1507 ontmoeten als prior van Genadedal en visitator van de Nederlandsche provincie¹³².

Opmerking verdient, dat tijdens Apsel's prioraat te Brugge een Nederlander werd geroepen tot den post van generaal

(131) c. 1472 : « Obiit D. Wilhelmus de Apsel, monachus professor domus Capellae, qui alias fuit prior domus Vallis Gratiae prope Brugis, habens anniversarium associandum. Obiit 5 Augusti ». Vgl. BMHG, IX, 298.

(132) Raissius, 27 ; Le Vasseur, II, 572, IV, 108 ; J. Gaillard, *Recherches sur l'église de Jérusalem à Bruges, suivies de données historiques sur la famille de leur fondateur* (Bruges 1843) ; *Oud-Holland*, LV, 53 ; SAB, charter dd. 5 Juni 1454. Zie voorts blz. 42 van deze bijdrage.

der Orde. Het was de Nijmegenaar Jan van Roosendael¹³³, die van 1463 tot 1472 prior van de Grande Chartreuse is geweest.

De kroniek van het kartuizerklooster bij Edingen vermeldt, dat Apsel een uitstekende boekbinder is geweest, die ook zeer bedreven was in het bewerken van koper en hout. Zij prijst hem als « egregius librorum ligator, atque operarius in aere et lignis »¹³⁴.

Maar tevens getuigt deze kroniek van hem, dat hij is geweest een « vir magnae scientiae ». Hij is namelijk de auteur van een aantal geestelijke tractaten¹³⁵. A. Bostius († 1499) somt in zijn *Liber de viris aliquot illustribus, sive praecipuis Patribus Ordinis Cartusianorum* (Coloniae 1609), cap. 30, « inter alia complura » de volgende op :

Tractatus elegantissimus ad semper candidam coeli Reginam, more oratorio ;

Opusculum de vera pace, opgedragen aan Hugo van Weroude, een Utrechtenaar, die 21 Maart 1492 als vicarius van de Brugsche kartuizers is gestorven¹³⁶ ;

Tractatus super Oratione Dominica, carmine eleganti, opgedragen aan den prior der Carmelieten bij Edingen ;

Epistolarum elegantissimarum complures libros, evenals enkele andere werken door Apsel opgedragen aan zijn nicht Maria van Oss, die abdis was van de Brigittinessen te Dendermonde ; *Speculum* ;

(133) NNBW, VI, 1207.

(134) Lamalle, p. 68.

(135) Zie : W. de Roy S. J., *Willem van Absel van Breda, Karthuiser* (in : *Ons Geestelijk Erf*, XII, 1938, blz. 71-87) ; H. J. J. Scholtens, *De kartuizers Willem van Apsel van Breda en Willem van Breda* (in : *Ons Geestelijk Erf*, XIII, 1939, blz. 51-53) ; W. de Roy S. J., *Willem van Breda, kartuiser te Gosnay* (in : *Ons Geestelijk Erf*, XIII, 1939, blz. 54-65).

(136) c. 1492 : « Obiit D. Hugo de Weroude, vicarius domus Vallis Gracie prope Brugis ». Ook Bostius heeft zijn *Liber de viris illustribus* aan dezen opgedragen.

De officio Marthae;

Dialogus quidam lectu jucundum, ubi ipse [Apsel] velut pater filiam spiritualem de multis perbelle instruit.

Lelong¹³⁷ en Paquot¹³⁸ hebben ten onrechte nog op naam van Apsel gesteld de tractaten *Super Genesim, Psalterium et Canticum Cantorum*. De reeds genoemde Willem van Breda, die 7 November 1440 te Gosnay is gestorven¹³⁹, was hiervan de auteur. De oudere bibliografen, zooals Bostius, Dorlandus en Petreius, hebben deze verhandelingen dan ook niet aan Apsel toegeschreven.

Voorts noemt Paquot onder de geschriften van Apsel nog een *Vita Si Aegidii* in Latijnsche verzen.

HENDRIK JANSZ. DE VROEDE (1465-1477).

Hendrik de Vroede (Henricus Prudens)¹⁴⁰, aan wien in 1465 het prioraat van Genadedal is toevertrouwd, was professor van het Brugsche convent. Te voren had hij het huis reeds als procurator en als vicarius gediend.

Bij akte van 4 November 1457¹⁴¹ droeg Hendrik's broeder, Dirk de Vroede, eenige renten aan het klooster over en bepaalde daarbij tevens, dat zou worden gemaakt « een glas ynt groet pant ende dair sellen yn staen Dircs vader ende moeder met alzulken beelden als daer toe dienen sellen ». Een der ramen in de groote kruisgang van de chartreuse heeft derhalve de beeltenissen der ouders van Hendrik Vroede bevat.

Tijdens zijn bestuur te Brugge stierf op 26 Juli 1472 de

(137) *Bibliotheca Sacra* (1723), blz. 595.

(138) *Histoire Littéraire*, IV (1764), blz. 411-412.

(139) Zie blz. 38 van deze bijdrage.

(140) Sutor, o. c., 600-601; Petreius, o. c., 138-141; Dorlandus, o. c., 151; Le Vasseur, IV, 104; G. Eligius, *Annales Cartusiae Sanctae Sophiae Constantinopolitanae* (hs. Certosa di Lucca, Italië), f. 80 v.-85 v. Goethals, o. c., I, 83.

(141) SAB, n° 4965. Zie ook n° 3485 en 5000.

prior van de Grande Chartreuse Jan van Roosendael. Hij werd in de leiding der Orde opgevolgd door Antoine Delieux¹⁴².

De oude biografen getuigen van Vroede, dat hij zijn naam met eere heeft gedragen. Daarnevens gold hij als een zeer vroom en geleerd man. Hij is auteur geweest van verschillende geestelijke tractaten. Met name van een verhandeling, getiteld *Tetralogus devotionis*, waarvan in het begin der 17de eeuw nog een handschrift werd bewaard bij de kartuizers van 's Hertogenbosch¹⁴³.

Zijn werk werd door Sutor († 1537) als volgt beschreven: « Scripsit pro institutione religiosorum quaedam praeclara opera, quibus memoriam sui posteritati commendavit. E quibus extat opus devotioni maxime consentaneum, quod Tetralogum devotionis praenotavit, quod et in partes tres, secundum tres statuum differentias, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum partitus est, et dialogico more agens, collocutores Angelum, Monachum, Jesum, Patrem Coelestem, et Mariam Amorosam socrum sanctarum animarum introduxit »¹⁴⁴.

Op het einde van 1477 heeft Vroede het prioraat van Genadedal verwisseld met dat van het klooster S. Sophia te Vught bij 's Hertogenbosch. Hij werd daar de opvolger van Tyman Pietersz. Croock, die als prior naar het huis bij Amsterdam was geroepen.

Vroede is 1 November 1484 als prior van S. Sophia gestorven¹⁴⁵. Hij is in het bestuur van dat huis opgevolgd

(142) NNBW, VI, 1207.

(143) Eligius, o. c., f. 80 v.: « Scripsit enim Tetralogum devotionis quendam, qui adhuc extat manuscriptum et servatur apud nos, et alia quaedam quae tamen lucem non viderunt ».

(144) De Nederlandsche kartuizer-bibliograaf Petreius, o. c., in voe Hendricus Prudens, wijst er op, dat Sutor over Henricus Prudens zwijgt, doch het tractaat toeschrijft aan zekeren Henricus Vroedius. Over deze vermeende verwisseling wijdt hij zelfs nog uit.

(145) c. 1485: « Obiit D. Henricus de Vroede, prior domus Sanctae Sophiae, qui alias fuit prior, vicarius et procurator domus Vallis Gratiae prope Brugis ». Eligius, o. c., f. 82, noemt als zijn sterf dag 8 November. Zie ook Le Vasseur, IV, 104.

door voornoemden Croock, die tegelijk is ontheven van het prioraat te Amsterdam.

Volledigheidshalve teeken ik nog aan, dat de beroemde Dionysius van Ryckel, die door het bestuur der Orde was belast met de stichting van een nieuw kartuizerklooster te Roermond, tegen Kerstmis 1466 bij zijn Brugsche confraters heeft vertoefd. Deze reis hield verband met de belangen van het convent, waarvan hij bezig was den grondslag te leggen en waarvan Hendrik de Vroede elf jaren later prior is geworden ¹⁴⁶.

JACOBUS DE KNUT (1477-1484).

De Knut, met wien in 1477 de reeks prioren van Genadedal is voortgezet, overleed 2 Januari 1484. Van welk huis hij professus is geweest, wordt niet vermeld ¹⁴⁷.

In het jaar 1482 tijdens de ziekte van Maria van Bourgondië, gemalin van Maximiliaan van Oostenrijk, is uit de stad een processie naar het kartuizerklooster getrokken om haar herstel te verkrijgen. « Hier naer — aldus een kroniek — begonde men soodanig voor haer leven te vreesen, dat men op den 27 Maerte eene Generaale Processie met het H. Bloedt heeft ingestelt; als oock met de Reliquien van den H. Donatianus, gaende met alle de Geestelycken en het Magistraet naer het klooster der Carthuysers buyten de Stadt » ¹⁴⁸.

DIRK VAN ZIERIKZEE (1484-1491).

In het begin van 1484 is Dirk van Zierikzee opgetreden als prior. Vermoedelijk was hij monnik van het convent. Aan

(146) *Bossche Bijdragen*, XVI, blz. 37.

(147) *La Flandre*, 3me vol. 377-381; c. 1484: « Obiit D. Jacobus Qnut, prior domus Vallis Gracie prope Brugas ».

(148) C. h. Custis, *Jaer-Boecken der Stadt Brugge*, 2^e deel (Brugge, 1765), blz. 215.

dit bestuur kwam een einde door zijn overlijden op 28 Februari 1491 ¹⁴⁹.

MARTINUS ADORNES (1491-1507).

De prior, die in 1491 het bestuur van Genadedal heeft aanvaard ¹⁵⁰, was de zoon van Anselmus Adornes en de kleinzoon van Pieter Adornes en van Elisabeth Braederyckx. Zooals reeds is medegedeeld, is Pieter Adornes, die oud-burgemeester van Brugge was, 30 Juli 1465 als clericus redditus en priester in het kartuizerklooster aldaar gestorven.

Maarten Adornes was 15 Juli 1450 geboren. Hij was monnik van Genadedal. Zijn broeder, Arnoud, die gehuwd is geweest met Agnes Nieuwenhove, is na den dood van zijn echtgenoot omstreeks 1482 provenier (prebendarius) bij de monialen van Sint-Anna geworden en heeft daar tot aan zijn dood zijn intrek gehad ¹⁵¹. Margaretha Adornes, die in 1505 of 1506 als kartuizerin in Sint-Anna bij Brugge is overleden, was hun zuster ¹⁵².

De kroniekschrijver van de Brugsche kartuizers is vol lof over de deugden en bestuurderstalenten van Maarten Adornes, «cujus pro Domo Dei sedulitas et religiosa pro suorum salute sollicitudo, sed magis infracta vitae piissime ex Deo peractae integritas, famam ejus apud homines gloriosam, sed apud Deum gloriosorem effecit» (Le Vasseur, IV, 108).

Na het overlijden van den Delftschen prior, Dirk Persijn,

(149) c. 1491: « Obiit D. Theodoricus de Zericzeae, prior domus Vallis Gracie prope Brugas ».

(150) Le Vasseur, II, 572, IV, 108; *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XIV (1877), 266-267; Ransius, p. 27.

(151) Gailliard, i. a. p.; BMHG, IX, 254: « Obiit D. Arnoldus Adornes, prebendarius domus Sanctae Anne prope Brugis ». Zijn sterfdag is 15 April. Het echtpaar Adornes-Van Nieuwenhove werd afgebeeld op het tweede raam aan den zuidkant in de Jerusalemkerk, waar het ook begraven is.

(152) c. 1506: « Obiit soror Margarita Adornez, monialis eiusdem domus Brugis ».

op 28 Januari 1496, heeft de Grande Chartreuse Adornes benoemd tot diens opvolger als convisitator der provincie. Na het overlijden van Simon van der Schueren, prior te Gent, op 21 Maart 1497, werd Adornes eerste visitator in dit ressort. Dit ambt heeft hij bekleed tot aan zijn dood op 10 November 1507¹⁵³.

Als visitator heeft hij zich veel beziggehouden met de voorbereiding van de stichting eener nieuwe nederzetting der Orde te Leuven. In 1504 kon de incorporatie van dit klooster plaats hebben. In Juni van dat jaar kwam een tiental prioren en procuratoren daar te zamen en werd de eerste prior van dat huis, Jan Pietersz. van Delft, door Adornes geïnstalleerd¹⁵⁴. 18 Juli 1501 had daar reeds in tegenwoordigheid van twee bisschoppen, eenige abten en een vijftal kartuizerprioren, onder wie zich ook Adornes bevond, de kerkwijding en de wijding van het hoofdaltaar plaats gehad.

Tijdens Adornes' prioraat, namelijk 21 Maart 1492, stierf de vicarius van het convent, Hugo van Wercoude, een Utrechenaar¹⁵⁵.

CORNELIS CLERX (15...-1528).

Clerx¹⁵⁶ was professor van het Brugsche huis. In welk jaar zijn prioraat is aangevangen, is onzeker. Misschien is hij de directe opvolger van Maarten Adornes geweest. Van 1524 tot 1528 was hem daarnevens de post van convisitator toevertrouwd. Beide bestuursambten bekleedde hij tot zijn dood, 16 Januari 1528¹⁵⁷.

(153) c. 1508 : « Obiit D. Martinus Adornez, prior domus Brugis, visitator provinciae Teuthonie, habens per totum Ordinem plenum cum psalteriis monachatum ».

(154) *Analectes*, XIV, 266-267.

(155) c. 1492 : « Obiit D. Hugo de Wercoude, vicarius domus Vallis Gratiae prope Brugis ». Vgl. BMHG, IX, 250.

(156) Raissius, appendix ; BMHG, IX, 228.

(157) c. 1528 : « Obiit D. Cornelius Clerici, professor et prior domus Brugis, convisitator provinciae Teutoniae, habens missam

Het verdient opmerking, dat in 1521 een der monniken van het klooster te Gent, te weten Willem Bybau van Thielt, op dat oogenblik prior van de chartreuse bij Geertruidenberg, is geroepen tot het generalaat der Orde, en het prioraat van de Grande Chartreuse. Tot aan zijn dood in 1536 heeft Bybau dit officie bekleed¹⁵⁸.

In 1517 was de Grande Chartreuse genoodzaakt een zeer strenge terechtwijzing te richten tot een der monniken van het convent, namelijk tot Cornelius Govaert. Wegens zijn slecht gedrag is deze overgeplaatst naar de chartreuse bij Zierikzee met de vermaning daar zijn leven te beteren¹⁵⁹.

JAN MESDACH (1528-1540).

Mesdach¹⁶⁰, die monnik was van het convent van Genadedal, heeft aanvankelijk in dit huis het ambt van procurator vervuld¹⁶¹. In 1513 hebben de visitatoren hem benoemd tot prior van de chartreuse te Luik als opvolger van Nicolaus de Hodegia¹⁶². Toen hij in 1516 op het generaal kapittel in de Grande Chartreuse tegenwoordig was, fungeerde hij in de vergadering als « adjutor cancellarii ». Op het einde van 1519 is Mesdach door de bestuurders der provincie ontheven van het bestuur van het Luiksche convent. Zijn opvolger in het prioraat is Dirk van Sittard geweest. Teruggekeerd in

de Beata Maria per totum Ordinem et plenum monachatum in provincia Teutoniae ».

(158) NNBW, VI, 113-115.

(159) c. 1517 : « Et D. Cornelius Govaert ibidem professor [sc. in domo Brugis] propter suos pessimos mores, de quibus capitulum generale per litteras conventuales est informatum, vadat hospitium ad domum Zelandiae et emendet ibidem vitam suam ».

(160) *Obituaire de la Chartreuse du Mont-Cornillon*, f. 63 (hs. Staatsarchief Luik) ; *Raissius*, appendix ; BMHG, IX, 327 ; Mr. H. J. J. Scholtens, *Bijdrage tot de geschiedenis van het voormalig kartuizerklooster buiten Delft* (in : *Haarlemsche Bijdragen*, XLIX, 1932).

(161) SAB, n° 1507 en 1510.

(162) « per viam compromissi a visitatoribus electus ».

Brugge belastte men hem met het procuratorschap bij de monialen van Sint-Anna.

Dit officie bleef hij bekleeden tot de patres capitulares hem in 1524 benoemden tot prior van het huis te Noordgouwe bij Zierikzee in de plaats van Adriaan Huigensz.¹⁶³

Na den dood van Clerx is hij in 1528 prior van Genadedal geworden, nadat hij van het bestuur van het Zeeuwsche klooster was ontheven. Jacob Jaspersz. is hem opgevolgd als prior te Noordgouwe. In 1529 benoemde het bestuur der Orde Mesdach tot convisitator der Nederlandsche provincie. Dit ambt heeft hij nevens het prioraat bekleed tot hij 20 October 1540 door den dood aan zijn convent is ontvallen¹⁶⁴.

Le Vasseur noemt Mesdach op gezag van den door hem geraadpleegden *Catalogus priorum Brugis* «vir omni laude dignus», «ob zelum et pietatem commendatissimus», «qui cum diligentissima administratione nomen sibi immortale comparasset»¹⁶⁵.

Tijdens het prioraat van Mesdach heeft Genadedal de nog overlevende kartuizers van het grootendeels uitgemoorde Londensche klooster liefderijk opgenomen. Van de 48 bewoners, die het Londensche charterhouse in 1537 telde, zijn er toen namelijk 18 op gruwelijke wijze om het leven gebracht. De prior John Houghton had reeds twee jaren te voren hetzelfde iot ondergaan. In November 1538 zijn daarop de overgebleven Londensche kartuizers door Hendrik VIII uit Engeland verdreven.

In de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse treft

(163) c. 1524 : « Et praeficimus in priorem dictae domus D. Joannem Mesdach, procuratorem domus monialium Brugis propterea absolutum, hortantes eum, ut secundum gratiam a Deo sibi datam, in utroque statu diligenter invigilet ».

(164) c. 1541 : « Obiit D. Joannes Mesdach, prior domus Brugis, qui alias fuit prior domorum Leodii et Montis Syon et convisitator provinciae Teutoniae, habens per totum Ordinem plenum cum psalteriis monachatum ».

(165) Le Vasseur, IV, 104. Abusievelijk vermeldt hij 8 November als Mesdach's sterfdag.

men er eenige aan, die klaarblijkelijk betrekking hebben op de ouders en wellicht op een broeder van Mesdach¹⁶⁶.

Terwijl Mesdach prior van Genadedal was, namelijk in 1536, overleed de Vlaamsche prior van de Grande Chartreuse, Willem Bybau van Thielt. Vier jaren later, op het einde van Mesdach's bestuur, is wederom een Nederlander tot het generalaat der Orde geroepen, te weten Pieter Marnef van Leiden, die in 1546 is gestorven¹⁶⁷.

In 1537 berichtte het generaal kapittel het overlijden van D. Jacobus (Vaendel, Vrondeff, van Delft?), die voorheen prior was geweest van de kloosters te Brugge en te Geertruidenberg¹⁶⁸. Dezen heb ik in de priorenlijst niet op zijn plaats kunnen brengen. Mogelijk heeft hij Genadedal bestuurd tusschen de jaren 1507 en 1524. Hij kan prior te Geertruidenberg zijn geweest 1532-1533.

JAN MOYAERT (1540-1541).

De prior, die in 1540 aan het bestuur kwam, is reeds 27 Augustus 1541 overleden¹⁶⁹. Noch omtrent zijn persoon, noch omtrent de lotgevallen van het klooster in deze zeer korte periode kunnen bijzonderheden worden vermeld.

JAN VAN AALST (1541-1543).

Jan van Aalst, die in 1541 als prior is opgetreden, was monnik van Genadedal. Ook zijn prioraat is van korten duur geweest. Hij is in December 1543 vervangen door Pieter Rughe van Hoorn. Op 25 Mei 1550 is hij gestorven¹⁷⁰.

(166) c. 1511, 1515 : « Obierunt Colardus Mesdach et uxor eius » ; c. 1533 : « Obiit venerandus in Christo Pater fr. Petrus Mesdach ordinis Minorum de Observantia ».

(167) NNBW, VI, 1004.

(168) c. 1537 : « Obiit D. Jacobus Vaendel (?), monachus professus domus Brugis, quondam ibidem prior ac domus Hollandiae ».

(169) c. 1542 : « Obiit D. Joannes Moyart, prior domus Brugis ».

(170) c. 1551 : « Obiit D. Joannes ab Alosto, olim prior domus Brugis ».

PIETER RUGHE VAN HOORN (1543-1554).

Pieter Rughe of Ruch¹⁷¹ was monnik van Genadedal. Hij is omstreeks 1484 geboren. In het jaar 1511 of daaromtrent heeft hij het kleed van Sint Bruno ontvangen. Een jaar later volgde zijn professie. Gedurende elf jaren heeft hij het huis op voorbeeldige wijze bestuurd. Hoezeer hij door zijn omgeving is hooggeacht, blijkt uit een aantekening in het necrologium van het klooster, geciteerd door Le Vasseur, waarin hij genoemd wordt « monachorum exemplar singulare, virque maximae abstinentiae ». In 1554 is Rughe als prior vervangen door Alexander Palinck. Wellicht is hij toen vicarius van het huis geworden. Op 10 November 1555 is hij op 71 jarigen leeftijd aan de communautiteit ontvallen¹⁷².

Op aansporing van Rughe en zijn convent heeft Chauncy¹⁷³, naar deze zelf mededeelt, de bloedige gebeurtenissen en de marteling van de Engelsche kartuizers te boek gesteld. De eerste uitgave is in 1550 door de zorgen van de kartuizers van Mainz aldaar in druk verschenen.

ALEXANDER PALINCK (1554-1558).

Met de leiding van het klooster werd nu belast Alexander Palinck¹⁷⁴, professor van het convent, die daar in voorgaande jaren procurator was geweest. In 1558 ontving hij van het bestuur der Orde ontheffing uit dit ambt, of, zooals het in

(171) Le Vasseur, IV, 108.

(172) c. 1556 : « Obiit D. Petrus, monachus professor et olim prior et vicarius domus Brugis, qui 43 annis laudabiliter vixit in Ordine, habens missam de Beata Maria per totum Ordinem ».

(173) De uitgevers der moderne editie van Chauncy's *Historia* (Monstrolii 1888) teekenden bij zijn mededeeling « cujus R. P. Prioris et devoti conventus importune interpellatione hoc scribendi onus assumpsi » aan, dat met dezen prior Mesdach bedoeld is. (p. 147). Thompson toont aan (blz. 343-345), dat Chauncy hier Rughe op het oog heeft gehad. Zie over Chauncy en zijn werk blz. van deze bijdrage.

(174) SAB, nos 5421, 5435, 5465 en 5469 ; Le Vasseur, I, 343 ; AGAU, LXII

kartuizertaal heette, « misericordia ». In de zeventiger jaren heeft hij echter nogmaals het prioraat van het huis bekleed.

Toen Maria Tudor als koningin van Engeland op den troon was gekomen, keerde het vertrouwen bij de uitgeweken Engelsche monniken terug. Zij namen afscheid van Genadedal, waar zij sedert 1538 gastvrijheid hadden gevonden, en vertrokken in 1555 weder naar hun vaderland. Een van hen, Dom Maurice Chauncy, werd daar in het volgende jaar prior van het convent in Sheen bij Richmond. Na enkele jaren zouden zij evenwel opnieuw den weg der ballingschap moeten gaan.

JAN ROBOSCH VAN MECHELEN (1558-1560).

Deze prior was monnik van het klooster te Leuven, waar hij het ambt van procurator had bekleed. Daarna was hij vicarius geweest van de kartuizers van Sint-Maartensbosch bij Geeraardsbergen. In 1557 fungeerde hij als vicarius te Geertruidenberg. Reeds in 1560 eindigde zijn bestuur door zijn overlijden¹⁷⁵.

Tijdens zijn prioraat, namelijk in 1559, zijn de Engelsche kartuizers tengevolge van het optreden van koningin Elisabeth andermaal uitgeweken naar Vlaanderen. Hun kloosters werden gesupprimeerd en de bewoners zonder middelen van bestaan verdreven. Den 1sten Juli staken zij de Noordzee over. Reeds in Londen hadden zij de protectie genoten van don Gomez Suarez de Figueroa, comte de Feria, die gehuwd was met lady Jane Dormer. Deze hebben zich ook in de Zuidelijke Nederlanden groote beschermers van de Engelsche refugiés betoond. Het Brugsche convent heeft de Engelsche kartuizers opnieuw in zijn midden ontvangen. Zij voerden

(175) c. 1561 : « Obiit D. Joannes Roboschius, prior domus Brugis, professor domus Lovanii, habens missam de Beata Maria in provincia Teutoniae ».

tal van handschriften, boeken en bescheiden uit de Engelsche kloosters hunner Orde mede naar Brugge¹⁷⁶.

Het convent van Genadedal geraakte echter door hun komst in niet geringe moeilijkheden. De Engelsche confraters toch — 19 in getal — waren van alles beroofd en verkeerden in groote armoede. Wel is waar deed al spoedig de landvoogdes stappen om hen eenigszins tegemoet te komen. Doch het klooster was overbevolkt en ook het taalverschil gaf op den duur groote bezwaren. Men poogde deze te ondervangen door de Engelschen onder de geestelijke leiding van hun oud-prior Chauncy te laten, zij het met handhaving van de algemeene rechten van den Vlaamschen prior.

JAN VAN YPEREN (1560-1561).

Nadat Joannes Hyperius slechts eenige maanden de leiding van het convent had gehad, aanvankelijk als rector en sedert het generaal kapittel van 1560 als prior¹⁷⁷, is hij in het voorjaar van 1561 door de Grande Chartreuse als prior naar het klooster bij Gent gezonden. In 1567 is hij van deze functie ontheven en teruggekeerd naar het huis zijner professie te Brugge, waar hij vicarius werd.

Wij zullen hem in 1572 andermaal voor korten tijd als prior van Genadedal zien optreden. Het convent heeft toen van zijn kant, zooals zal blijken, de grootste teleurstellingen ondervonden.

MAURICE CHAUNCY (1561-1568).

Na het vertrek van Jan van Yperen heeft het generaal kapittel blijkbaar getracht een oplossing te vinden door Chaun-

(176) Thompson, 510-515; R. Lechat S. J., *Les Réfugiés Anglais dans les Pays-Bas espagnols durant le règne d'Elisabeth 1558-1603* (Roulers-Paris 1914), 23-58, 133-161, 224 e. v.; P. Guillarday, *The English Refugies on the continent 1538-1705* (Leuven 1914), 41-55.

(177) c. 1560: « Rector domus prope Brugis fit prior ».

cy te belasten met het prioraat van Genadedal. Deze was omstreeks 1513 te Ardeby in het graafschap Hertford uit een adellijk geslacht geboren. Hij had te Oxford en te Londen gestudeerd en was op 20 jarigen leeftijd kartuizer geworden. In het Londensche charterhouse had hij met een anderen monnik Cromwell's pogingen om hem tot afval te bewegen tot het uiterste weerstaan. Toen op den 18^{den} Mei de koninklijke commissarissen in zijn klooster kwamen en daar van een aantal kloosterlingen op misleidende wijze de Oath of Supremacy eischten, was hij onder degenen geweest, die zich lieten bewegen om het formulier te onderteekenen, zoodat de martelpalm hem ontging, terwijl 17 van zijn medebroeders op zeldzaam wreede wijze om het leven werden gebracht. Beroouwvol heeft Chauncy zichzelf zijn zwakheid verweten en daarvoor zijn leven lang geboet¹⁷⁸.

Ook het priorschap van Chauncy bracht de moeilijkheden van het gecombineerde convent niet tot een bevredigende oplossing. Zijn benoeming had reeds geleid tot misverstand aan den kant der Vlaamsche conventualen. Daarbij ging de wensch der Engelschen uit naar een eigen noviciaat, waarin zij postulanten van overzee hoopten te blijven ontvangen. Het generaal kapittel van 1562 had den prior reeds te kennen gegeven, dat zijn officiales zoo mogelijk Vlaamsche monniken moesten zijn.

Blijkens de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse zijn in het tijdvak 1551-1569 in de Brugsche chartreuse een tiental Engelsche kartuizers gestorven. In 1565 beval de

(178) Petreius, o. c., 240 e. v.; Le Vasseur, I, 559-579, II, 482-483; M. Chauncy, *Historia aliquot Martyrum Anglorum maxime octodecim Cartusianorum sub rege Henrico Octavo ob fidei confessionem et summi pontificis jura vindicanda interemptorum*, ad exemplar primae editionis Moguntinae anno 1550 excusae a monachis Cartusiae S. Hugonis in Anglia denuo edita (Monstrolii 1888), pp. XIX-XXVII; deze uitgave bevat een uitvoerige biographische en bibliographische inleiding; *Monasticon*, II, 195-197, IV, 25-27, 45-47; Thompson, 343-355, 375-515.

Grande Chartreuse de overplaatsing van Franciscus Anglus, monnik van Sionsberg bij Zierikzee, naar het klooster bij Brugge¹⁷⁹.

Tijdens het prioraat van Chauncy stierf zijn schoonzuster Lucia, zooals uit de chartae van het generaal kapittel blijkt¹⁸⁰.

Gedurende zijn prioraat woedde te Brugge de beeldenstorm. Uit voorzorg hadden in 1566 reeds vele kerken en kloosters hun kostbare beelden, schilderijen en sieraden in veiligheid gebracht. De conventen buiten de stad hadden een toevlucht binnen Brugge gezocht. Stellig moesten ook de kartuizers van Genadedal daar een refugie zoeken. Bijzonderheden hieromtrent zijn echter niet bekend. Vermoedelijk konden zij in den loop van 1567 hun kloostergebouwen buiten de Sint-Kruispoort weer betrekken. Doch de onveiligheid buiten de stadsmuren bleef voortduren. Onophoudelijk waren er de bedreigingen en troebelen van den kant der Geuzen¹⁸¹.

Op den duur werd het voor het convent van Genadedal zeer bezwaarlijk aan hun Engelsche confraters gastvrijheid te blijven verleen. Allengs was het aantal uitgewekenen, die ook in andere huizen der Nederlandsche provincie als hospites verbleven, toegenomen. Daarom werd in 1568 bepaald, dat Chauncy het prioraat van Genadedal zou neerleggen en dat de Engelschen binnen Brugge een eigen convent zouden vormen, dat zich in genoemd jaar heeft gevestigd in een gebouw in de Sinte-Clarastraat, hetwelk zij tot dat doel met de milddadige hulp o. a. van lady Dormer hadden gekocht. Dit gebouw was bekend als «de Cisterne» en was gelegen tegenover de oude abdij van Hemelsdale.

Onder het bestuur van Chauncy is daar de grondslag

(179) c. 1565 : « Et D. Franciscus Anglus, professus dictae domus [sc. Zierikzee] eat hospitatum ad domum Brugis ad Ordinis voluntatem ».

(180) c. 1568 : « Obiit nobilis Lucia uxor fratris venerabilis patris Prioris Brugis ».

(181) d'Ydewalle, 148-164 ; Duclos 70-71.

gelegd voor het Engelsche kartuizerconvent, dat zich nog tot 1783 in Vlaanderen heeft gehandhaafd, eerst te Brugge, later, na vele omzwervingen, in Mechelen en sedert 1626 te Nieuwpoort.

De Engelschen hebben hun nieuwe huis in 1568 aanstonds genoemd « Sheen Anglorum » als herinnering aan hun vroeger charterhouse nabij Richmond aan de Theems¹⁸². In 1578 is echter dit noodverblijf door de Geuzen verwoest. Chauncy heeft deze nieuwe wederwaardigheden beschreven in zijn *Natratiuncula expulsionis Anglorum Cartusianorum Brugis anno 1578* (anglo sermone). In groote nooddrift zijn toen de Engelsche conventualen naar elders getrokken. Aanvankelijk zijn toen 17 monniken en 2 broeders onder Chauncy's leiding naar Rijsel gegaan. Tevergeefs echter hebben zij daar en vervolgens in Dowaa en in Kamerrijk getracht huisvesting te verkrijgen. Ten slotte is de prior met de zijnen liefderijk opgenomen door de kartuizers van Leuven. Hun armoede was zoo groot, dat Chauncy een reis naar Spanje ondernam om den koning om hulp te vragen. Hij vertoefde daar geruimen tijd bij de kartuizers van Paular. Op de terugreis is hij 12 Juli 1581 gestorven in de chartreuse bij Parijs¹⁸³. Toen men zijn lijk daar vóór de teraardebestelling ging wasschen vond men om zijn lichaam een ruwe ketting, die zoozeer in het vleesch was gedrongen, dat het veel moeite kostte haar te verwijderen.

Omstreeks 1547 heeft Chauncy te Brugge de geschiedenis van de Engelsche kartuizermartelaren geschreven. Deze beschrijving is bewaard in den codex n° 93666 van de vroegere hofbibliotheek te Weenen. Een min of meer onvolledig afschrift hiervan is in handschrift aanwezig in de Koninklijke

(182) *Monasticon*, IV, 45-47.

(183) c. 1582 : « Obiit D. Mauritius Chauncy, professus domus Londoniorum, prior domus Shene, visitator provinciae Angliae et olim prior domus monachorum Brugis, habens per totum Ordinem plenum monachatum et missam de Beata Maria ».

Bibliotheek te Den Haag (hs. O. 81). In 1564 heeft Chauncy een derde lezing van zijn *Historia* geschreven, welke met de twee voorbedoelde is gedrukt in *Analecta Bollandiana*, T. XXII. Een vierde lezing, geschreven in 1570, is eenige jaren geleden voor het eerst in druk verschenen ¹⁸⁴.

In de bibliotheek van het kartuizerklooster Parkminster (Partridge Green, Sussex) bevindt zich een handschrift van *The Cloud of Unknowing*, dat door Chauncy is afgeschreven.

Behalve de reeds genoemde, stelt de kartuizer-bibliograaf Petreius nog de volgende geschriften op naam van Chauncy ¹⁸⁵:

De captivitate et martyrio D. Joannis Fisher, episcopi Roffensis, propter secundas nuptias Regis et constitutionem schismaticam;

De Thome More captivitate, bonorum confiscatione, et ultimo supplicio propter confessionem veritatis;

De D. Reynoldo Theologo martyrio responsis et sententio mortis propter fidem Ecclesiae;

De crudeli mactatione diversorum pro veritatis testimonio.

CORNELIS CHRISTIAENSZ. (1568-1572).

Na het vertrek der Engelschen hebben de monniken van Genadedal hun comprofessus Cornelis Christiaensz., die het convent reeds als procurator had gediend, tot kloosteroverste gekregen.

In October 1572 is hij van dit officie ontheven. Kort en tijd

(184) G. W. S. Curtis, *The Passion and Martyrdom of the Holy English Carthusian Fathers. The short narration. By Dom Maurice Chauncy* (London 1935). Vgl. de bespreking dezer uitgave in *Analecta Bollandiana*, t. LIV (1936).

Chauncy's geschiedenis der Engelsche kartuizermartelaren is vele malen herdrukt. (Opgave bij M. Chauncy, o. c., pp. XXVIII-XXXII). De eerste uitgave verscheen in 1550 in Mainz.

(185) Petreius, o. c., 240, e. v.

later, namelijk 18 Maart 1573, is hij aan het convent door den dood ontvallen ¹⁸⁶.

JAN VAN YPEREN (1572-157..).

In 1572 is de reeds genoemde Joannes Hyperius andermaal met de leiding van het convent belast. De bronnen, welke wij hebben kunnen raadplegen, bevatten uit deze jaren weinig gegevens. Zeker is, dat de benoeming van dezen prior een zeer ongelukkige vergissing is geweest. Omstreeks 1574 is hij vervangen door Alexander Palinck.

Jan van Yperen is kort daarna als apostaat gaan samenleven met een afvallige religieuse van Nonnenbossche, genaamd Elisabeth van der Beken.

In 1574 heeft het generaal kapittel D. Cornelius, monnik van het Utrechtsche huis, als hospes naar Brugge gedirigeerd ¹⁸⁷.

ALEXANDER PALINCK (157..-1576).

Omstreeks 1574 is Palinck voor de tweede maal aan het hoofd van het klooster gesteld ¹⁸⁸. Veel bijzonderheden uit deze bestuursperiode kunnen echter niet worden medegedeeld.

In 1576 is hij tusschentijds door de bestuurders der provincie naar Kampen gezonden om daar als opvolger van den overleden prior Willem Jansz. van Schoonhoven het klooster Zonneberg te gaan besturen. De Grande Chartreuse heeft in 1577 deze benoeming bevestigd ¹⁸⁹.

In het begin van 1579 is hij daar ernstig ziek geworden.

(186) c. 1573: « Obiit D. Cornelius Christiani, monachus professus et olim prior et procurator domus Brugis »; *La Flandre*, 3me vol. (1869-1870), blz. 377-381.

(187) c. 1564: « Et D. Cornelius ibidem [sc. in domo Ultrajecti] professus vadat hospitatum ad domum Brugis ».

(188) Raissius, 135-139; Le Vasseur, I, 343; SAB, n°s 5548 en 5918; AGAU, LXII, 28-31.

(189) c. 1577: « Priori domus Campensis non fit misericordia, cuius institutionem super annum per visitatores factam confirmamus ».

Op zijn sterfbed gaf hij aan de rondom hem geschaarde kloosterlingen den wensch te kennen, dat men hem tweemaal zoo diep zou begraven als de gewoonte was, aangezien, naar hij zeide, het ploegkouter weldra over de graven van het kloosterkerkhof zou worden gedreven. Inderdaad werd in 1580 het Kampensche klooster geheel verwoest en gesloopt en korten tijd later had men den bodem, waarop het stond, in akkerland veranderd. Palinck was inmiddels 17 Maart 1579 overleden¹⁹⁰.

Arnoldus Bemmelius volgde hem toen op in het bestuur van Zonneberg. Ten onrechte schreef Miraeus¹⁹¹ bovenstaand verhaal aan dezen Arnoldus toe. De tijd- en stadgenoot Theodorus Petreius van Kampen, die eenige jaren later kartuizer te Keulen is geworden, licht ons daaromtrent nauwkeurig in. Trouwens Bemmelius heeft de verwoesting van zijn klooster overleefd.

Wie na het vertrek van Palinck het bestuur van het convent heeft waargenomen, heb ik niet kunnen achterhalen. Tengevolge van de troebelen waren de visitaties in de provincie vrijwel onmogelijk geworden, terwijl het contact met de Grande Chartreuse tijdelijk was verbroken. De kartuizers van Sint-Kruis zijn in 1577 genoopt hun klooster te verlaten en een schuilplaats te zoeken binnen Brugge. Ingevolge een besluit van den magistraat van 9 April 1578 zijn hun kloostergebouwen verwoest. Brugge was in hetzelfde jaar in handen van de Geuzen gekomen. De bezittingen van het convent zijn toen onder het beheer van een administrateur der geestelijke goederen gesteld¹⁹².

(190) c. 1579 : « Obiit D. Alexander Palinck, prior domus Campensis, professor et olim prior et procurator domus Brugis ».

(191) A. Miraeus, *Origines Cartusianorum monasteriorum* (Coloniae 1609), 33-34.

(192) H. Q. Janssen, *De Kerkhervorming te Brugge* (Rotterdam 1856), I, 183 e. v., 215; Dr. H. A. Enno van Gelder, *Revolutionnaire Reformatie* (Amsterdam 1943), 46, 61-62, 71-72, 120-122, 163.

Ook in de stad was het verre van veilig. Chauncy, de prior van de Engelsche kartuizers, had zich 8 Augustus 1577 tot het stadsbestuur gewend met de volgende schriftelijke klacht : Op Witten Donderdag werden wij door een bende van meer dan honderd soldaten overvallen. Zij verslonden onze voorraden en namen alles wat zij konden mede. Drie dagen lang bleven twaalf man op Uw bevel op onze kosten hier doorbrengen, in lediggang en drinkgelagen. Uw politie heeft ons des nachts gedurende het officie viermaal gestoord. Anderen hebben tot tweemaal toe getracht binnen te dringen, doch wij hebben het hen belet. Wij vreezen, dat hier in Uw naam lieden binnen zullen sluipen, die belust zijn op ons bloed. De recente moord op de Roermondsche kartuizers en de dreigementen der soldaten rechtvaardigen die vrees. Dat men ons zegt, waarvan wij beschuldigd worden, dan kunnen wij ons verdedigen. Zoo ons hier zijn U hindert, stel ons dan in de gelegenheid ons huis en onzen inboedel te verkoopen, onze schulden te betalen en naar elders te vertrekken.

Dit alles bleef zonder succes. De Engelsche kartuizers kregen van den magistraat de aanzegging, dat zij binnen 20 dagen moesten vertrekken. Indien zij daaraan geen gevolg gaven, zou men hun klooster aan de vier hoeken in brand steken en de bewoners te zamen met het huis in vlammen doen opgaan¹⁹³.

Voor het convent van Genadedal waren omstreeks Paschen 1578 de omstandigheden zoo droevig, dat de Grande Chartreuse moest volstaan met enkele woorden van troost en bemoediging¹⁹⁴. Het was den weg der ballingschap opgegaan. Volgens de « Jaer-Boecken der stadt Brugge »¹⁹⁵ kwam de prior der chartreuse — vermoedelijk is hier bedoeld de

(193) d'Ydewalle, 162.

(194) c. 1578 : « Priori domus Brugis et suo desolato conventui intime compatientes eosdem rogamus ut Domini visitationem patienter ferunt ».

(195) Uitgeg. door Ch. Custis, 3^e deel.

ex-prior Jan van Yperen — bij het stadsbestuur. En, zoo vervolgt het relaas, « vermits hij voor alle werck zijn priesterdom moest afzweeren, hadde hij dit nauwelijckx volbracht, of hij wierd met eene zoo grauwsaeme pijn overvallen, (den schrijver zegt dat hij door den duivel in de leden vastgegrepen wierdt), dat hij korts daer naer overleden is ».

Inmiddels hadden de overgebleven monniken en broeders van Genadedal waarschijnlijk elders in andere huizen der Orde gastvrijheid gevonden. Zij waren zonder prior. Eerst in 1584 zijn de verspreide conventualen teruggekeerd binnen Brugge, waar zij zich toen blijvend hebben gevestigd.

H. J. J. SCHOLTENS.

GEBEZIGDE AFKORTINGEN.

- AGAU: Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht; Amsterdam: Mr. H. J. J. Scholtens, *Het voormalige kartuizerklooster bij Amsterdam* (in: *Haarlemsche Bijdragen*, LIV, 1936, blz. 1-87);
- BMHG: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht*;
- Bohic: C. Bohic, *Chronica Ordinis Cartusienensis ab anno 1084 ad annum 1510*, I (Tornaci, 1911);
- c.: *Chartae capituli generalis Ordinis Cartusienensis* (ms. Grande Chartreuse);
- Duclos: A. Duclos, *Bruges, Histoire et Souvenirs* (Bruges, 1910);
- d'Ydewalle: St. d'Ydewalle, *De kartuize Sint-Anna-ter-Woestijne te Sint-Andries en te Brugge, 1350-1792* (Brussel, 1945).
- Gailliard: J. Gailliard, *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse, avec des données historiques et généalogiques sur chaque famille* (Bruges, 1857-1864).
- GC: *La Grande Chartreuse par un Chartreux* (Grenoble, 1898);
- Geertruidenberg: Mr. H. J. J. Scholtens, *De Kartuizers bij Geertruidenberg* (in: *Bossche Bijdragen*, XVIII, 1941, blz. 10-122);

- Lamalle: A. Beeltens et J. Ammonius, *Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Héringnes-lez-Enghien*, publiée et annotée par E. Lamalle S. J. (Louvain 1932);
- Le Couteulx: C. le Couteulx, *Annales Ordinis Cartusienensis ab anno 1084 ad annum 1429* (Monstrolii, 1887-1891);
- Le Vasseur: L. le Vasseur, *Ephemerides Ordinis Cartusienensis* (Monstrolii, 1890-1893);
- Monasticon: *Maisons de l'Ordre des Chartreux, Vues et Notices*, I-IV (Montreuil-sur-Mer et Parkminster, 1913-1919);
- Monnikhuizen: Mr. H. J. J. Scholtens, *De priors van het kartuizerklooster Monnikhuizen bij Arnhem* (in: AGAU, LIV, 1932, blz. 1-80);
- Nieuwlicht: Idem, *De priors van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht* (in: AGAU, LIII, 1929, blz. 302-357);
- NNBW: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, I-X Utrecht, 1911-1937);
- Prims: F. Prims, *Geschiedenis van Antwerpen*, V, 3de boek (Amsterdam, 1935);
- Raissius: A. Raissius, *Origines Cartusiarum Belgii* (Duaci, 1632);
- SAB: Staatsarchief Brugge, fonds kartuizers;
- Sutor: P. Sutor, *De vita Cartusiana* (Coloniae, 1609);
- Thompson: E. M. Thompson, *The Cartusian Order in England* (London, 1930);
- Van den Gheyn: J. van den Gheyn S. J., *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, VI (Bruxelles, 1906);
- Zierikzee: Mr. H. J. J. Scholtens, *De Kartuizers bij Zierikzee* (in: *Haarlemsche Bijdragen*, LIII, 1935, blz. 166-226).